

A | Ω

keresztyén igazság

az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Új folyam 126. szám

2020. 2. szám

tartalom

igehirdetés

Németh Kitti: Iránytű / 1

az úrvacsora éve

Prőhle Gergely – Korányi Noémi: Úrvacsorai közösség vegyesházasságban / 5

tanulmányok

Tubán József: Éhséget munkáló böjt / 10

Tubán József: Az ige által elrendezett konfliktus. Igetanulmány ApCsel 6,1–7 alapján / 17

könyvismertetés

Isó Dorottya: Mi haszna van Isten törvényének? 1. rész / 29

Pap Kinga Marjatta: A keresztyén házasság dicsérete / 34

Tartalmi összesítők / 40

keresztyén igazság

Az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 126. szám – 2020. 2. szám

Szerkesztette a Szerkesztőbizottság megbízásából: Isó Dorottya

A szerkesztőbizottság tagjai: Isó Dorottya, Ittész János, Jankovits Béla, Kovács László, Tubán József, Weltler Gábor

Olvasószerkesztő: Ittész Dániel és Venásch Eszter

Tördelőszerkesztő: Dénes Tamás

Felelős kiadó: ifj. Zászkaliczky Pál

Kiadóhivatal: 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém **Felelős vezető:** Szathmáry Attila

HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng.szám: III./E1/20/1989

Iránytű

¹Ezért tehát még jobban kell figyelünk a hallottakra, hogy valamiképpen el ne sodródjunk. ²Mert ha az angyalok által hirdetett ige olyan erős volt, hogy minden törvényszegés és engedetlenség megkapta igazságos büntetését, ³akkor hogyan menekülünk meg mi, ha nem törődünk ilyen nagy üdvösséggel, amelyet az Úr hirdetett először. Azok pedig, akik hallották, megerősítették ezt számunkra, ⁴Isten pedig velük együtt tett bizonyosságot jelekkel és csodákkal, sokféle erővel és a Szentlélek ajándékaival, amelyeket akarata szerint osztott szét. (Zsid 2,1–4)

Keresztyén Gyülekezet, kedves Testvéreim az Úr Jézus Krisztusban!

Bizonyára van valamilyen kapcsolatunk a hajózással, legyen az akár jó, fergeteges élmény, akár valamilyen semleges hozzáállás a témához, vagy – talán ritkább esetben – valamilyen kellemetlen, rossz emlék. Több olyan emberrel is találkoztam már, aki nem igazán repes a hajózásért, vagy annyira fél, hogy inkább fel sem szállna egy hajóra, de olyannal is, aki nemcsak, hogy szeret hajózni, de maga is vezetett már hajót. Sőt, mi több, maga is szállít utasokat a hajóján, megmutatva ezzel a tenger, óceán és az elérhető szigetek gyönyörűségét. Beszélgetésünk során elmesélte, hogy szenvedélye a hajózás, nem is tudna nélküle igazán boldog életet élni, és bár nagyon szereti az extrém helyzeteket, amikor utasokat szállít, hatalmas felelősség is nyomja a vállát, hiszen mindenkit épségben partra is kell szállítania. Bár mindebben segítségére vannak a megbízható és igen éles műszerek, mindezeket neki kell használnia, neki kell döntéseket hoznia. Amennyiben rosszul teszi feladatát, vagy rosszul értelmezi a műszerek jeleit, annak súlyos következményei is lehetnek.

Igeszakaszunkban azt olvassuk rögtön az első versben: „Ezért tehát még jobban kell figyelünk a hallottakra, hogy valamiképpen el ne sodródjunk.” (Zsid 2,1) Az elsodródás olyan fogalom, amiről talán eszünkbe is jut egyből a víz, a vízen úszó hajó vagy csónak, amely olykor-olykor, ha nem kormányozza senki, vagy éppen nem kormányozzák megfelelően, elsodródik, veszélyes vizekre jut, távol a megfelelő iránytól, sőt, netán el is tűnik. Textusunkban ennek a szónak görög megfelelője egy fajta iránytartásként is fordítható; igénk óva int minket attól, hogy eltérjünk a helyes iránytól. Ez a fogalom a hajózási életben volt használatos, szinte szak kifejezésként érthető, hiszen aki a nyílt tengeren elvéti a helyes irányt, gyakran soha nem tér vissza. Ezt a képet használja tehát itt a levél írója: az ember élete hasonlít egy hajós utazáshoz. Születésekor az ember beül egy hajóba, s annak ő maga lesz a kapitánya. Az ő feladata, az ő felelőssége az, hogy a hajó mindig a helyes irányba haladjon, s ha ez nem sikerül, annak bizony, ahogy az ismerős hajóskapitány elbeszéléséből is kiderült, súlyos következményei lehetnek. Vannak-e azonban ehhez segítségeink, vannak-e nekünk is megbízható műszereink, ame-

igénk óva int minket attól, hogy eltérjünk a helyes iránytól

lyek megmutatják, hogy mi az a helyes irány, amit tartanunk kell? Hogyne lenne, hiszen éppen azzal kezdődik alapigénk, hogy a hallottakra még jobban kell figyelniük, és akkor van esélyünk arra, hogy nem sodródunk el! Mik azok a hallottak? Isten ígéje, amely megjelent számunkra Jézus Krisztusban; amit ő mondott, mindig és mindenkor azt kell követniük. Az ige a mi iránytűnk, az a megbízható, tévedhetetlen és mindenkor érvényes és jól működő műszer, amelyre teljes szívvel és teljes nyugalommal rábízhatjuk magunkat. Ő mutatja majd az irányt, sőt, húz magával a cél felé. „Mert ha az angyalok által hirdetett ige olyan erős volt, hogy minden törvényszegés és engedetlenség megkapta igazságos büntetését, akkor hogyan menekülünk meg mi, ha nem

törődünk ilyen nagy üdvösséggel, amelyet az Úr hirdetett először” – olvassuk a levélben (Zsid 2,2–3). A bibliai gondolkodás szerint a hirdetett mondanóban, és ez itt most a hirdetett igét

Az ige a mi iránytűnk

jelent, jelen van a hirdető teljes tekintélye. Minél tekintélyesebb a beszélő, annál inkább elvárható, hogy a hallgatók befogadják, amit mond. Nem volt ez másképp azzal a törvénnyel sem, amely angyalokon keresztül adatott. Az ószövetségi hagyomány szerint a Sínai-hegynél a kinyilatkoztatást angyalok közvetítették Mózesnek, és akik nem vették komolyan mindezt, azokat nagyon keményen büntették. Ha az angyalok által hirdetett isteni üzenet ilyen nagy tekintéllyel bírt, mennyivel inkább meg kell szívlelnünk azt az örömhírt, azt az isteni üzenetet, melyet maga Jézus Krisztus Urunk hozott el hozzánk! Hogyan menekülünk meg, hogyha nem törődünk ilyen nagy üdvösséggel, amelyet maga Krisztus hirdetett először, és amelyet aztán megerősítettek mindazok, akik hallották? Sőt, nemcsak emberek egyedül, hanem Isten velük együtt tett bizonyosságot mindennek az igazságáról Szentleke által csodákkal, jelekkel és ajándékokkal, amelyeket saját akarata és jótetszése szerint osztott szét, és a mai napig mi is részesülünk ezekben, bizonyítékául annak, hogy nem hagyott el minket Istenünk, és az üdvösség ígérete nemcsak a fültanúkra, nemcsak a közvetlen utánuk következőkre, hanem ránk is vonatkozik.

Életünk hajóútja egészen biztosan nem egyenes, sima és kellemes. Egészen biztosan vannak nehézségek, vannak buktatók, elsodró áramlatok, amelyek megnehezítik a szélirányba való beállást, és azt, hogy a cél felé, Istenhez igyekezzünk. Senki nem mondta azonban, hogy ez így nincsen jól. Krisztus soha nem mondta, hogy őt követni könnyű, és soha nem mondta azt sem, hogy aki őt kö-

veti, annak többé nem lesznek nehézségei, hogy az soha nem inoghat meg és soha nem tántorodhat vagy rekedhet meg. Ezt soha nem mondta, de azt igen, hogy mindig velünk lesz. Azt mondta, hogy velünk van a világ végezetéig. Megígérte,

Krisztus soha nem mondta, hogy őt követni könnyű.

hogy soha nem hagy el, és megígérte, hogy mellettünk lesz, akármennyire nehéz is, akármennyire nehezen lehet is életünk hajóját ellenszélben, viharban, sötétben, hullámok között a helyes irányban tartanunk. Ez az iránytű soha nem romlik el, hiszen ő maga az. Az egyetlen és komolyan vehető mérték és műszer.

Számtalan veszély fenyegetheti azt, aki elindul az Istenhez vezető úton élete hajójával. Legnagyobb ellensége mindennek a halogatás, az, hogy egyáltalán az elindulásra is mindig találunk kifogást: most éppen nem érek rá, főznöm kell; vendégek jönnek; sajnós nem érek rá, mert dolgoznom vagy tanulnom kell; majd máskor. Aztán a folytonos „majd máskor” után egyszer csak elvész az idő, és nem lesz rá lehetőség. Ha mindig minden más fontosabb, mint az Isten ígéje, és minden más fontosabb, mint hogy feleljünk erre a hívásra („Igen, Uram, megyek!”), akkor kívül rekedünk az Isten országán. Veszélyt jelent az is, ha tudjuk ugyan, mit kellene tennünk, de mégsem tesszük meg, vagy éppen szándékosan hagyjuk figyelmen kívül a hívást, szándékosan nem válaszolunk, szándékosan megyünk el mellette, mintha nem akarna minden erejével magához vonni, és Isten országa felé irányítani minket a mi Krisztusunk. Kibújunk a felelősség alól, elbújunk a kifogások fala mögött, és nyugtatjuk a lelkiismeretünket, hogy igazunk van – holott ezzel sem érünk el mást, mint azt, hogy kívül maradunk, és a végén nem lesz számunkra hely. Veszélyt jelent az is, amit igénkben is hallottunk, hogy elsodródunk, hogy képtelenek vagyunk tartani a helyes irányt. Nem olyan nehéz találni más irányokat, más áramlatokat, más eszméket és más közösségeket sem. Talán az a másik áramlat látványosabb, könnyebb, jobban viszi a hajót – fogalmunk sincs azonban, hogy pontosan hová... Néha kicsit erre mutat az iránytű, aztán egy kicsit arra, néha még az is felmerül, hogy talán rossz ez a műszer, vagy éppen az, hogy állítsuk be mi magunknak: tegyük alá mágnessel, rázzuk meg, szedjük szét, állítsuk be úgy, ahogy nekünk megfelelően működik, és érdekes módon, mindig arrafelé fogja mutatni az irányt, amerre mi akarjuk. Áltatjuk magunkat, hogy bizony ez a jó irány, mert a műszer ezt mutatja – csak éppen azt felejtjük el, hogy nem a megfelelő iránymutatásra figyelünk. Olyan sodrásba juthatunk ezzel, amelyből nehezen ugyan, de még mindig van lehetőségünk arra, hogy visszataláljunk, mert Jézus minden ilyen, ember kreálta irányon is felülmutat! Minden ilyen sötétségben ő maga a fény, amelyet követhetünk. Nem könnyű visszatalálni, és a sodrás megpróbálhat másfelé vinni, de ha a cél és az irány helyes, ha Isten ígéje marad az egyetlen iránytű, akkor elérhetjük a hajónkkal azt a partot, amely Isten országának bejáratához vezet.

Ez az utazás sohasem magányos út. Krisztus Urunk mindig ott van velünk, és lehetőséget ad arra, sőt egyenesen kéri, hogy ne tartsuk magunkban ezt a lehetőséget. Ne titkoljuk el mások előtt, hanem hívjuk magunkkal testvéreinket, menjünk együtt ugyanabba az irányba, állítsuk hajóinkat egy cél felé, s ez nem történhet másként, mint ahogy ezelőtt is tették: hirdetjük Isten ígését egymásnak, tanúskodunk szavainkkal, tetteinkkel, életünkkel az isteni szeretet csodájáról, hirdetjük, hogy egyedül Krisztus lehet az, aki utat mutat mindnyájunknak. Nemcsak az egyes embereknek, hanem közösségeinknek is, és sehogy máshogy nem érhetjük el a célt, mint Jézussal az úton, aki végigkísér minket egészen odáig.

Ez az utazás sohasem magányos út.

Túl vagyunk ebben az évben már egy feszültséggel, lemondásokkal, korlátozásokkal, talán némi félelemmel és aggodalommal teli böjten. Túl vagyunk egy furcsa és biztosan emlékezetes húsvéton, amikor nem lehettünk fizikai közösségben, de lélekben igyekezhettünk együtt lenni.

Gondoljunk arra az irányra, amelybe most tart a mi hajónk: vajon ez lehet a jó irány? Vajon nem sodródtunk el valamerre? Vajon nem találunk kifogásokat, nem halogatjuk a hívás elfogadását? Urunk mindannyiunkat hív, és tárt karokkal vár, akár magabiztosan kormányozzuk a hajónkat, akár el-elsodornak az áramlatok. Nem szűnő szeretettel hívja és várja a halogatót, és hívja a keresőt, a félelemmel telt lelkűt, a kételkedőt, de természetesen a magabiztosnak és gondtalannak látszót is. Ahogy képesek vagyunk egy ember alkotta műszerre bízni az életünket, ha felszállunk egy tengerjáró hajóra, úgy képesek lehetünk az egyetlen igaz iránytűre is bízni lelkünket és üdvösségünket, aki minden vihar ellenére elvezet a célhoz. Ez az iránytű pedig maga Jézus Krisztus. Tegyük le hát teljes szívvel az életünket az ő tenyerébe, mert sehol máshol nem lehetünk nagyobb biztonságban, mint ővele, aki – ahogy megígérte – velünk marad minden napon a világ végezetéig. Ámen.

”

Ti, akik befogadtok és szerettek engem, hallani fogjátok a szavam, amikor hirdetem nektek az igét, hogy nem kell aggodalmaskodnotok a kereszttel. Az ilyen emberek képesek lesznek megtartani ígéretet, mindent kockára tenni és csak a szavamra figyelni. Mit is vehetnének el tőlük, ha a Sátánnak, a világnak és a testnek semmi keresnivalója bennük? Ha egyáltalán nem törődöm ezekkel, akkor kísértéseik is békében hagynak. Így hát nem törődöm dicsőséggel, a hatalommal és a mulatozással, és így meg tudok maradni az ige mellett. Miért távolodnak hát el az emberek az igétől? Mert nem akarnak megválni a gazdagságtól és a dicsőségtől. Így rejtve marad előttük az ige. ...

A keresztények ugyanis, mivel ragaszkodnak az ígérezhez, nem kívánnak arra tekinteni, hogy hol van Isten Krisztuson kívül, hanem csak arra az ígére hallgatnak, mely elhozza nekik Krisztust az Atyával egyetemben.

(Luther válogatott művei 6. Prédikációk. Budapest, 2015, 329. 337.)

Úrvacsorai közösség vegyesházasságban

A római katolikus világegyház a 2020 szeptemberére tervezett budapesti eucharisztikus világkongresszusra készül, hazai evangélikus egyházunk pedig ebben az esztendőben ünnepli az Úrvacsora Évét. Ezért különösen is fontosnak tartottuk, hogy interjút kérjünk vegyesházasságban, ökumenikus családban élő testvéreinktől. Próhle Gergelyt, országos felügyelőnket és feleségét, Korányi Noémit kérdeztük meg: az ő családjukban hogyan alakult az úrvacsora gyakorlata. Biztosak vagyunk abban, hogy gondolataik, válaszaik nemcsak a hasonló helyzetben lévők, hanem minden olvasónk érdeklődésére is számot tarthatnak.

Lapunk mostani száma éppen azokban a hetekben készül, amikor a koronavírus-járvány miatt egyházunkban nincsenek nyilvános istentiszteletek, úrvacsorát pedig mi, evangélikusok „online” nem ünnepelehetünk. Ebben a nehéz helyzetben sem térünk el eredeti tervünkől, és az alábbiakban közreadjuk az interjút, amelynek kérdéseit még „békeidőben” fogalmaztuk meg.

A szerkesztő

Korányi és Próhle – mindketten a hazai tudománytörténetben, illetve evangélikus egyháztörténetben jelentős családból származnak. Talán nem minden olvasónk tudja „beazonosítani” ezeket a neveket. Kérjük, rajzolják meg röviden családi hátterüket.

Korányi Noémi: A nevet ezekben a napokban a legtöbben talán a tudószanatóriummal kapcsolatban hallják – ezt Korányi Frigyes alapította. A család ezen ágának ősei több mint kétszáz éve érkeztek Csehországból. Nemsokára kikeresztelkedtek, és nevüket is magyarosították, Korányi Frigyes már aktívan részt vett az 1848–49-es szabadságharcban. Fia, Sándor a gyógyításon kívül vesebetegségek kutatásában alkotott kiemelkedőt, de Korányi András is nagyon híres belgyógyász volt. Ő volt a mentora édesapámnak, Lászlónak, aki a diabetológia terén szaktekintély. Úgy tudom, hogy az orvosdinasztiából már csak az én szűk családom viseli a nevet, de mi is oldalági leszármazottak vagyunk. A nagyapám, Imre, Kossuth-díjas hídmérnök és statikus volt, számos Duna-híd fűződik a nevéhez. A testvéreim és én sajnos sem az orvosi, sem a mérnöki hivatást nem vesszük tovább – talán majd a gyerekeink.

Próhle Gergely: Az én őszám a XIX. század ötvenes éveinek végén, a Harz-hegységből, illetve Berlinből elszármazva telepedett le Nyugat-Magyarországon, Rábapatyon. A sárvári evangélikus templomban kötött házasságot, ahol eskető papja – kis evangélikus színés – bizonyos Hafenschér Károly volt, mint ahogy nekünk is, 140 évvel később. A házasságból 5 gyerek született, közülük ketten, Károly és Henrik választották a lelkészi hivatást, Vilmos fiatalon a nyíregyházi gimnázium tanára, majd az Orientalisztika Tanszék megalapítója lett a Pázmány Péter

1 Sajnos, a koronavírus miatt az eucharisztikus világkongresszus későbbre lett halasztva, de ennek ellenére közlésszük a még vírusmentes időszakban kért interjúnkat, abban a reményben, hogy olvasónk érdeklődésére talál és gazdagodását szolgálja. (szerkesztő)

Tudományegyetemen. Rengeteg nyelven beszélt, sokat utazott távoli tájakon is, számos jelentős nyelvész, társadalomtudós tekintette mesterének, ugyanakkor elég hóbortos személyiség volt. Károly teológiai professzor lett, Henrik dédapám Kőszegen, majd évtizedeken át haláláig Pozsonyban volt lelkész, ott született mezőgazdász, majd fordító nagyapám és fuvolaművész édesapám is. A teológiai, bölcsészeti vonal mellett általa erősödött meg a zenei elkötelezettség a családban, amit Kati húgom, aki a Nemzeti Filharmonikusok kiváló hegedűse, profi szinten visz tovább. Én is sokat kaptam muzsikus szüleink által, ugyanakkor nagy boldogság látni, hogy őket még most is milyen szeretet veszi körül egykori tanítványaik részéről.

Második kérdésünk személyes életükre irányul. Mutassák be magukat, saját – legszűkebb értelemben vett – családtörténetüket, egyházi hátterüket.

K. N.: Bár mindkét szülőm katolikus, azért érdekes, hogy anyai nagyapám apai ágon erdélyi szász. Az ő családja természetesen evangélikus, de édesanyja székely volt, aki az unitárius hitről áttérve bigott katolikus lett, olyannyira, hogy furcsamód a templom miatt családját is teljesen elhanyagolta, csak arra figyelt, hogy katolikusok legyenek. Mi gyerekkorunkban, a hetvenes-nyolcvanas években is végig jártunk katolikus hittanra, bérmálkoztam is, de már a gimnázium elejétől rendszeresen jártam a barátaimmal a Torockó téri református és a kelenföldi evangélikus ifjúságba is, és ezért kezdtem rendszeresen Bibliát is olvasni. Már akkor is sokkal fontosabbnak tartottam azt, ami közös, annál, ami elválaszt. Tudom, hogy vannak fontos teológiai különbségek, de én nem vagyok teológus, és most is azt gondolom, amit gimnáziumban: Istennek teljesen mindegy, hogy evangélikus, református vagy katolikus közösségben halljuk-e meg a szavát. Felnőtt fejjel egyébként sokkal jobban megértem és elfogadom a katolikus egyház

néhány jellemzőjét – és itt nem teológiai kérdésekre gondolok.

Már akkor is sokkal fontosabbnak tartottam azt, ami közös, annál, ami elválaszt.

P. G.: Édesanyám anyai nagyapám kérésére katolikus lett, ám nagyapám a későbbiekben nem sokat törődött az egyetértő leányikrek

hitéletével. Evangélikus nagyanyám viszont annál többet, aki a harmincas évektől kezdve a kelenföldi gyülekezethez tartozott. S bár a lányok katolikus iskolába jártak, bérmálkoztak, a Botta István vezette kelenföldi ifjúságban és a Sulyok Imre vezette énekkarban szocializálódtak. A szüleim közel hetven éve ismerik egymást ebből a körből, ami napjainkig összetart. Én azzal a tapasztalattal nőttem fel, hogy Kelenföldre járunk templomba, és édesanyám rendszeresen úrvacsorázik, miközben sokat mesél „az apácáknál” töltött kisiskolás éveiről. Egyszer Kelenföldön szolgált Harmati Béla püspök, aki egyébként édesapám gimnáziumi padtársa volt, s az úrvacsorás istentisztelet után édesanyám barátilag megkérdezte tőle, hogy akkor mi is az egyházi helyzet vele kapcsolatban. Béla püspök nem sokat hezitált és csak ennyit mondott: „Zsuzsikám, te már régen evangélikus vagy.” Ezzel csak azt akarom mondani, hogy soha semmilyen felekezeti ellentét nem merült fel a szűk családunkban. Rám aztán szintén nagy hatással volt a kelenföldi ifjúsági kör, Bencze Imre, Donáth László, Missura Tibor vezetésével a Benc(z)

fiúk, Koczor Tamás, Kishafó, Szepesfalvy Ákos, a Szécheý ikrek, a Missura lányok és még sokan mások – a lélekemelő és vidám együttlétek, okos beszélgetések meghatározó élmények.

soha semmilyen felekezeti ellentét nem merült fel a szűk családjunkban.

Már az interjúra való felkérésben utaltunk arra, hogy 2020 fontos egyházi eseményei kapcsán fogalmazzuk meg kérdéseinket. A római katolikus egyház 2020 szeptemberében Budapesten rendezi az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszust, a Magyarországi Evangélikus Egyház pedig az Úrvacsora Évét hirdette meg. Mint ökumenikus házasságban, családban élő keresztyén emberek miként fogadták ezeket a híreket? Fontosnak tartják-e, s miért, hogy az oltáriszentség (ahogy Luther Márton is nevezte) egyházunk életének, figyelmének is középpontjába kerül?

K. N.: Fontosnak tartom, és nemcsak az úrvacsora fontossága miatt, hanem azért is, mert ez a választás is mutatja, hogy van valami „szinkron” az egyházak között.

P. G.: Én kezdettől fogva zseniális gondolatnak tartom az Úrvacsora Évének meghirdetését, több szempontból is. Magánemberként, családapaként azért, mert annak az eucharisztikus közösségnek az intézményi megjelenését láttam, látom benne, amit – mint fentebb leírtuk – hét-ről hétre átélünk. Országos felügyelőként pedig azért, mert egy olyan katolikus dominanciájú országban, mint Magyarország, ahol ráadásul ilyen óriási kommunikációs hangsúly helyeződik a világkongresszusra mint gigaeseményre, fontos, hogy mi is világossá tegyük az elvi, hitvallásos álláspontunkat. Ugyanakkor persze azt is világossá kell tennünk, hogy a világkongresszus hirdetése, miszerint *Találkozz Budapesten Jézussal!*, számunkra legalábbis furcsa. A találkozáshoz nyilván nem kell sem kongresszus, sem bármilyen év, és még csak Budapestre sem kell feltétlenül utazni.

fontos, hogy mi is világossá tegyük az elvi, hitvallásos álláspontunkat.

Életünk szomorú valósága az, hogy az úrvacsorát/eucharisziát – hivatalosan – nem ünnepelhetjük közösen (azaz interkommúnióban). Azonban meg kell jegyeznünk, hogy evangélikus egyházunk örömmel hívja az úrvacsorai közösségbe azokat a nem evangélikus testvéreket is, akik saját egyházuk rendje szerint élhetnek a szentséggel. Egyházunk nem elvtelen nagyvonalúságból teszi ezt, hanem mert hisszük, hogy a házigazda maga az élő Jézus Krisztus, aki – amint Pröhle Károly professzor fogalmaz – az úrvacsorában „önmagát feláldozza, megosztja és kiosztja, és ezzel testének tagjait önmagával és egymással egyesíti.” Hogyan élük meg ezt a helyzetet? Találnak-e lehetőséget az úrvacsora közös ünneplésére? Mit tanácsolnának azoknak a házastársaknak, családoknak, amelyek ugyanezekkel a kérdésekkel viaskodnak?

K. N.: A válaszom katolikus szempontból teljesen eretnek. Én nyugodt szívvel és örömmel úrvacsorázom, és azt sem gondolom, hogy a férjem vétkezik, amikor áldozik a misén.

P. G.: Én mindezt örömmel nyugtázom és egyetértek vele. Azt azonban nagyon fontosnak tartom, hogy még ha az eucharisztikus családi egységben jelentéktelenné válnak is a felekezeti

különbségek, ez korántsem jelenti azt, hogy ne lenne nagyon is fontos a teológiai, az Isten-képünkre, az Isten–ember-kapcsolatra vonatkozó álláspontok különbözősége római katolikusok és lutheránusok között. Vagyis: az eucharisztikus egység nem a felekezeti különbségek összemosisa.

A válaszom katolikus szempontból teljesen eretnek.

Úgy tudjuk, hogy gyermekeik hivatalos egyházi kötődése is megoszlik. Nem adódott-e ebből feszültség a családon belül, akár gyermekeik között is? Hogyan tudják őket ennek megoldásában segíteni?

K. N.: A válaszból valószínűleg megint az derül majd ki, hogy én nem vagyok „rendes katolikus”. A kora ifjúsági hitbéli tapasztalataim alapján nekem nem lett volna életbevágó, hogyha lányaink születnek, ők katolikusok legyenek, de még nem is beszélünk erről a férjemmel, amikor a fent említett, eredetileg evangélikus és unitárius szülőktől származó nagyapám már megígértette ezt velem. Úgyhogy nekem nem is volt beleszólásom... De különben is „igazságos” lett, két lány, két fiú. A négy gyerek a pesthidegkúti ökumenikus általános iskolába jártak-járnak, és ez nekünk (is) tökéletes hely

az eucharisztikus egység nem a felekezeti különbségek összemosisa.

volt, sajnálom, hogy az oktatási rendszer államosításával ellehetetlenült az eddigi formában való működése. A lányok voltak elsőáldozók, de aztán mi egyáltalán nem befolyásoltuk őket sem a gimnázium választásában, sem abban, hogy a Deák téren aztán mindketten evangélikus hittanra iratkoztak be. Sajnos ehhez az is hozzájárult, hogy a helyi, nagyon népszerű plébánosunknak mindannyiunkat megrázó okok miatt kellett távoznia a szolgálatból. Az egyetlen kellemetlen élményem a felekezeti különbségekkel kapcsolatban az egyik fiunkhoz kötődik. Itt a környéken nagyon erős a *Regnum*, sokkal pezsgőbb a gyerekközösség, mint az evangélikus gyülekezetben. A fiunk elsőben a barátai hívására elment *Regnumra*, és nagyon tetszett neki. Mi a férjemmel örültünk, hogy keresztény közösségbe jár, még ha ő ugye „igazi” lutheránus is. Hidegzuhanyként ért, amikor hetekkel később a helyi vezetők fölhívtak, és „eltanácsolták” a protestáns gyerekeket a *Regnumból*, miután hosszan gyözködtek, hogy milyen lelki törést okozhatna neki, ha maradna, és milyen különbségek vannak a két felekezet közt. Mondtam nekik, hogy ebben valószínűleg nagyobb tapasztalataim vannak, és nem hiszem, hogy annyi a bárány, hogy el kéne

„eltanácsolták” a protestáns gyerekeket a Regnumból,

üldözni őket. Ahogy a katolikus lányok végül evangélikus közösségben szocializálódtak, ki tudja, az evangélikus fiam nem akart-e volna aztán elsőáldozni. Nem mondom, hogy nem adódott feszültség a házasságunkban, de a felekezeti különbségek miatt szerencsére sosem. Most már szinte csak evangélikus közösségbe járunk, és ott mindnyájan otthon érezzük magunkat, de misére azért szoktunk menni, ha nem is gyakran.

P. G.: Mindez nem kétséges, ugyanakkor az világosan kiderül a gyerekeim egyházi kötődéséből, hogy milyen hatalmas vonzereje van a mi evangélikus közösségeinknek. Az is megdöbbentő, hogy egyrészt milyen nagy a nemzedékeken átívelő kontinuitás, másrészt, hogy az intézményi gyarapodás által gyakran mennyire nem a gyülekezetek a közösségi együttlétek bázisai. Ez egy nagyvárosi környezetben természetes, ugyanakkor fontosnak tartanám, hogy a gyülekezetek súlya ne csökkenjen.

Evangélikus egyházunkban már hosszabb ideje vissza-visszatérő téma, hogy az első úrvacsoravételt ne kössük a konfirmációhoz. Vagyis annak lehetővé tétele, hogy elkötelezett családok gyermekei felkészítés után a szülőkkel, keresztszülőkkel együtt már 7-8 éves korban részesülhessenek a szentségben. Mi a véleményük ebben a kérdésben? Mit helyeznének egyházunk illetékeseinek szívére, amikor a választ keresik erre a fontos felvetésre?

K. N.: Talán jó összehasonlítási alap a katolikus szokásrend. Itt a kiskispolás kori elsőáldozást gimnáziumban követi a bérmálkozás. Én azt látom, és úgy is emlékszem, hogy valamire mindenképp szükség van „érettebb” fejjel – leghamarabb kiskamasz korban, amikor az ember már sokkal tudatosabban viszonyul ezekhez a mérföldkövekhez. Az elsőáldozásra mindenki emlékszik, de ezek az emlékek inkább a külsőségekre és a „magolásokra” vonatkoznak, olyan fiatalon nem érint meg a lényeg.

P. G.: Látom, tapasztalom, hogy még az egyházvezetésen belül is van olyan felügyelőtársam, akinek ez nagyon fontos, személyes kérdés. Én nem kívánok ebben állást foglalni, el fogom fogadni azt, amit püspökeink, teológus szakértőink javasolnak. Nem tudok mást mondani, mint hogy én szeretem a magyar evangélikus hagyományt, az áldást a gyerekek homlokán az úrvacsorázó szülők, nagyszülők közösségében, majd a konfirmáció után az úrvacsorai közösséget a közös kehellyel. Ez persze érzelmi, korántsem elvi állásfoglalás.

Milyennek látják a jövőt az interkommúnió kérdésében? Nem reménységükre kérdezzünk itt, hanem arra, hogy tapasztalataik alapján mire számítanak, milyen kilátásaink lehetnek ezen a téren?

K. N.: A tapasztalataim nagyon vegyesek, pap- és lelkészfüggőek. Hálás vagyok Ittész Jánosnak, aki – amikor megtudta, hogy a kislányom akkor már volt elsőáldozó – kiszolgáltatta neki az úrvacsorát. Valószínűleg szándékos(?) teológiai felületességem miatt az én életemben ez nem jelent problémát.

P. G.: Én sem fogom soha elfelejteni János püspök odafordulását a mellettünk térdelő kislányunkhoz, de hát ugye eddig sem rajtunk, lutheránusokon múlt a közös úrvacsoravétel lehetőségének kanonizálása. Érdeklődéssel figyelem, különböző csatornákon követem a római katolikus egyházban, a Szentszék berkeiben zajló folyamatokat, belső küzdelmeket, vívódásokat. Bízom a Szentlélek erejében, a közösségteremtő erejében is – az egyházi fejlemények ehhez képest mindig másodlagosak maradnak.

az egyházvezetésen belül is van olyan felügyelőtársam, akinek ez nagyon fontos, személyes kérdés.

Köszönjük szépen az interjút!

Éhséget munkáló böjt

Az egészségügyi veszélyhelyzetre való tekintettel hetek óta zárva vannak a templomaink, így az egyház csak virtuálisan tudja végezni szolgálatát, az evangélium hirdetését. Mindannyian igyekszünk megtalálni a legkreatívabb módozatait annak, hogyan tartsuk fenn szolgálatunkat, és hogyan kerüljük el, hogy a ránk bízottak olyanná legyenek, „mint a pásztor nélkül való juhok” (Mk 6,34). Evangélikus istentiszteleteket – egészen pontosan igeliturgiát! – rendszeresen közvetít a közmédia, sok településen a helyi televíziók, illetve a közösségi média segítségével

ki-ki a maga *hitvallási alapjaira helyezkedve próbálja megfogalmazni a helyzet adta kihívásokra a maga válaszait.*

gyakran maguk az egyházközségek is. A húsvét közeledtével azonban talán fokozottan érezzük annak a szükségességét, hogy végiggondoljuk az ezzel kapcsolatos kérdéseket, különösen is azt, hogy milyen módon lehetne ezen körülmények között az oltárizsentséget ünnepegni.

Testvérfelekezeteink természetesen ugyanígy küszködnek ezekkel a kérdésekkel, és ki-ki a maga hitvallási alapjaira helyezkedve próbálja megfogalmazni a helyzet adta kihívásokra a maga válaszait.

Római katolikus testvéreink úgy döntöttek, hogy a templomokat nyitva tartják ugyan, hogy azok az imádság házaiként funkcionálhassanak, nyilvános istentiszteleteket viszont nem tartanak, ugyanakkor felszólítják a papokat, hogy *sine populo*, vagyis magánmise formájában „továbbra is tartsanak templomai(k)ban vagy megfelelő kápolnában szentmiséket, tanúságot téve arról, amit a Katolikus Egyház Katekizmusa is tanít, hogy az Eucharisztia az Egyház életének középpontja”.¹

A református egyházban javaslat született arra nézve, hogy a médiában közvetített istentiszteletekbe az otthon tartózkodó családok tevőlegesen is bekapcsolódhassanak. Eszerint az előre előkészített kenyeret és bort úrvacsoraként vehetik magukhoz a hívek a médiában közvetített istentisztelet során: „Amikor a közvetítésben a lelkész az úrvacsorai liturgiát vezeti, ők is kapcsolódjanak be, az úrvacsorai kérdésekre ők is válaszoljanak hallható módon Isten és a jelen levő családi, házi gyülekezet színe előtt, a jegyeket pedig osszák szét egymás között, az úrvacsorázás rendje szerint (Lukács 22,19–20).”²

Egyházunkban gyaníthatóan ez utóbbi javaslat nyomán merülhetett fel egyesekben valamiféle virtuális úrvacsorának a gondolata, és ezért láthatott napvilágot a Magyarországi Evangélikus Egyház püspökeinek húsvétra felkészítő pásztorlevelében az erre vonatkozó rendelkezés: „Az úrvacsora közösségi jellegét a rendkívüli helyzetben sem adhatjuk fel, hiszen Urunk rendelése

1 A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia közleménye 2020. március 17. <https://pannonhalmifoapatsag.hu/a-magyar-katolikus-puspoki-konferencia-kozlemenye/> (leoltve: 2020. május 14.).

2 Bogárdi Szabó István: „Online úrvacsora, karanténistentisztelet?” <https://www.reformatus.hu/egyhaziunk/hirek/online-urvacSORA-karantenistentisztelet/> (letoltve: 2020. május 14.).

a szentség az egyház – Krisztus teste – közösségébe is be akar kapcsolni bennünket. Az otthoni, televízió előtti úrvacsoravételt semmiképpen sem támogatjuk. Egyházjogilag nem tudunk hozzájárulni ahhoz, hogy házaknál nem ordinált lelkész úrvacsorát osszon. Akik szerettek volna ebbe az irányba elmozdulni, azoktól türelmet és megértést kérünk, de ezen a módon is óvjuk egyházunk egységét.”³ Ez az álláspont viszont az utóbbi napokban heves ellenérzést keltett jó néhány lelkészünkben, aminek a közösségi médiában hangot is adtak, védelmükbe véve a református részről érkező, első olvasásra kétségkívül gyakorlatias megoldással kecsegtető felvetést.

Kétségkívül fájdalmas érzés távol maradni az oltártól hónapokon át. Különösen is nem várt fejlemény ez az úrvacsora évében, amelyet kihasználva minden bizonnyal számos, felelősségértől hajtott lelkész igyekezett is arra nevelni a gyülekezetét, hogy az eddigiekhez képest jobban becsülje meg az oltáriszentséget, és ennek megfelelően gyakrabban is éljen vele. A reformátusok javaslata minden bizonnyal ezért is jelent némelyek szemében olyan vonzó, gyakorlatias megoldást. Annál is inkább, mert a közvetlen közelünkben evangélikus részről is született hasonló megoldási javaslat, mégpedig a Romániai Evangélikus-Lutheránus Egyház részéről, amely szerint húsvét ünnepén az istentiszteleti közvetítés során „rendhagyó módon mindenki a saját családi hajlékában megterítheti az Úr szent asztalát, magához véve Jézus Krisztus testét és véré, a kenyér és a bor színe alatt.”⁴

A szentségből való részesedés fájdalmas hiányának súlya alatt is ki kell azonban jelentenünk azt, hogy bárholnan érkeznek is ilyen vonzónak és gyakorlatiasnak tűnő megoldási kísérletek, azokat minden esetben meg kell mérnünk a tiszta tanítás mérlegén, mielőtt élünk velük.

Három ponton szembesít bennünket a jelenlegi helyzet olyasvalamivel, amit nem árt újra és újra tisztáznunk.

Az első ilyen a lelkési szolgálatról vallott felfogásunk. Luther más szempontból, de hasonlóan vészterhes időkben azt tanította, hogy „mivel keresztyén gyülekezetnek Isten igéje nélkül nem szabad, de nem is lehet lennie, abból egész világosan folyik, hogy a keresztyén gyülekezetnek kell mégis tanítójának, prédikátorának lennie, aki az Isten igéjét hirdesse.”⁵ Az egyházi

Az úrvacsora közösségi jellegét a rendkívüli helyzetben sem adhatjuk fel

fájdalmas érzés távol maradni az oltártól hónapokon át.

3 „A szívünk templommá legyen” – Püspöki pásztorlevél a Magyarországi Evangélikus Egyház népéhez. <https://www.evangelikus.hu/szivunk-templomma-legyenpuspoki-pasztorlevel-2020-viragvasarnap> (letöltve: 2020. május 14.).

4 Felhívás otthoni úrvacsoravételre. <https://evangelikus.ro/felhivas-otthoni-urvacsoravetelre/> (leöltve: 2020. május 14.).

5 Hörk J. ford. Luther Márton: A keresztyén gyülekezet jogáról és hatalmáról. In Masznyik Endre (szerk.): *D. Luther Márton művei. A reformáció négyszázados fordulójának örömmünepére és emlékezetére.* 4. köt. Budapest–Pozsony, 1908, Luther-Társaság, 74.

rendet azonban ebben a helyzetben sem engedte felborítani, hanem hangsúlyozta, hogy „a Szent Íráshoz kell tartanunk magunkat és magunk között kell prédikátorokul meghívunk és beiktatunk olyanokat, akiket arra alkalmasoknak ítélünk s kiknek lelkét az Isten józan ésszel világította meg s kiket azon felül erre az Isten a maga kegyadományaival felruházott.”⁶ Ott és akkor azonban nem is egy bizonytalan ideig tartó, ámde minden valószínűség szerint leküzdhető, ideiglenes járványhelyzet jelentette a válságot, hanem az, hogy a lelkészek jelentős része nem az evangéliumot tanította, a pápa által kinevezett püspökök pedig nemcsak hogy nem végezték megfelelően püspöki szolgálatukat – hiszen jobbára világi földesurak voltak –, de üldözték is az evangéliumot hirdető lelkészeket, és gátolták őket szolgálatuk ellátásában. Luther ebben az esetben sem engedte meg, hogy rajongó módon bárki bármit tanítson az egyházban a méltatlanná vált papok és püspökök helyett, hanem ragaszkodott a szolgálattevők szabályos elhívásához és felhatalmazásához.

Ugyanilyen következetesen foglal állást az ágostai hitvallás is az egyházban végzett szolgálatról (14): „Az egyházi rendről azt tanítják, hogy nyilvánosan senki sem tartozik tanítani

ragaszkodott a szolgálattevők szabályos elhívásához és felhatalmazásához.

és a szentségeket kiszolgáltatni [*sacramenta administrare*] az egyházban, csak az, akit erre szabályszerűen elhívtak [*rite vocatus*].”⁷ Tehát az evangélium hirdetése, a nyilvános tanítás mellett a szentségek kiszolgáltatása is egyedül

a felszentelt lelkészek joga és feladata, amivel mások nem élhetnek. Ez nem egyszerű jogászokodás, hanem annak az egyházi szolgálatról vallott felfogásnak a tükröződése, amely – eredeti szándéka szerint – éppen a tanítás tisztaságát és az egyház egységét hivatott védelmezni a rendtelenséggel és az ellenőrizhetetlen sokszínűséggel szemben.

Akik a képernyő előtti, családi vagy magányos úrvacsorázás mellett érvelnek, azok mindezzel szemben az egyetemes papság elvét hozzák fel előszeretettel, ugyanakkor nem megfelelőképpen értelmezik azt. Az egyetemes papság valóban létező elvét nem lehet szembeállítani azzal, amit az ágostai hitvallás az egyházi szolgálatról mond. Az egyetemes papság ugyanis nem azt jelenti, hogy bárki számára nyitva áll a nyilvános igeszolgálat és a szentségek kiszolgáltatásának lehetősége, hanem hogy bárki papi, egyházi közreműködés, emberi közbenjáró nélkül, közvetlenül fordulhat Istenhez imádságban. Ezt most is megtehetjük, sőt a jelenlegi szorongatott helyzetünkben fokozottabban helyes is élnünk vele. Az egyetemes papság azonban nem azonos az egyházi szolgálattal.

Mellesleg ennek tükrében válik értelmezhetetlenné a mostani római gyakorlat. A járvány elleni védekezés egyik sarokköve ugyanis éppen az, hogy minél ritkábban és minél rövidebb ideig tartózkodjunk nyilvános helyeken: ezért a templomok nyitva tartása is veszélyes, és mert

6 Hörk J. ford. Luther: *A keresztyén gyülekezet...* (5. jz.), 74.

7 Bódi E – Reuss A. ford. *Ágostai hitvallás*. Budapest, 2008, Luther Kiadó, 29. /Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai, 2./

imádkozni bárhol lehet, voltaképpen felesleges is, hiszen a templomban végzett imádság nem hatékonyabb a bárhol máshol elmondott fohászzkodásnál. A templom attól válik szent helyé, hogy az ige megszólal a falai között, és megszenteli azokat, illetve a falak között tartózkodókat: az imádsághoz, vagyis az egyetemes papság gyakorlásához viszont nincs szükség falakra, csupán az Isten által megnyitott, előtte feltáru-
ló szívre.

Egyébként tény, hogy az úrvacsorának szükség-
ségében háznál való, gyülekezet nélküli kiszolgáltatása már az ógyházban is élő gyakor-
lat volt. Ennek módjáról elsőként a II. században élt Jusztinosztól értesülünk (*Apol.* 1,67,5), aki
elmondja, hogy miután a gyülekezet az istentiszteleten magához vette az úrvacsorai jegyeket,
„a távollevőknek is küldenek belőle a diákónusok által.”⁸ Két dolog figyelemre méltó ebben:
egyrészt az, hogy a betegeknek küldött úrvacsorai jegyek ténylegesen is az oltárról valók, illetve
hogy még így sem a hozzátartozók vagy valamiféle önkéntesek, hanem a nyilvános egyházi
szolgálatra elhívott és felhatalmazott személyek, a diákónusok juttatták el a szentséget az is-
tentiszteleten megjelenni nem tudókhöz. Ehhez
egy fajta virtuális, és ennek megfelelően sokfé-
le módon kivitelezett úrvacsorai ünneplést még
csak hasonlítani sem lehet.

Másodszor arra int bennünket a kialakult
helyzet, hogy vegyük komolyan az oltáriszentségre vonatkozó apostoli tanítást, és ne tekintsük
valamiféle üres, haszontalan dogmatizmusnak, sem pedig másokkal szembeni türelmetlenség-
nek az ahhoz való feltétlen ragaszkodást.

A szentségről megfogalmazott lutheri tanítás, amelyről mi azt állítjuk, hogy az egyház apos-
toli tanítása, vagyis legősibb tradíciója, semmiképpen sem engedi meg, hogy a testvérfelekeze-
tekben alkalmazott megoldások bármelyikét kritikátlanul átvegyük. Már csak azért sem, mert
az oltáriszentség valóságos közösséget feltételez, ráadásul nem is csak az egy templomban
egyszerre ünneplők, hanem az egész anyaszentegyház közösségét. Luther ezt így fogalmazza
meg: „Ennek a szentségnek a jelentése vagy eredménye az összes szentek közössége. [...]”
Ennek az az értelme, hogy Krisztus a szentek-
kel együtt egy lelki testet alkot, amiképpen egy
város népe is egy közösség és test, s minden
egyes polgár a másoknak és az egész városnak
a tagja.”⁹

Az egyetemes papság azonban nem azonos az egyházi szolgálattal.

a betegeknek küldött úrvacsorai jegyek ténylegesen is az oltárról valók,

Krisztus a szentekkel együtt egy lelki testet alkot

8 Vanyó L. ford. Szent Jusztinosz: I. Apológia. In Vanyó László (szerk.): *A II. századi görög apologéták*. Budapest, 1984, Szent István Társulat, 118. /Ókeresztény írók, 8./

9 Wiczán D. ford. Luther Márton: *Sermo Krisztus valóságos szent testének szentségéről*. In Csepregi Zoltán (szerk.): *Luther válogatott művei*. 6. köt. *Prédikációk*. Budapest, 2015, Luther Kiadó, 148.

A római felekezet a szükséghelyzetben tulajdonképpen a Luther által számtalanszor kárhozott, illetve felszámolt magánmise gyakorlatát eleveníti fel. Ennek hátterében pedig ott van az a felfogás, hogy a mise „bemutatása” érdemszerző jelleggel bír mind az azt elvégző egyházi személy, mind pedig az azon részt vevő vagy azt „megrendelő” hívek, sőt még annak számára is, akiért „felajánlották”. Nyilvánvaló, hogy mindez eleve megbukik a lutheri teológia, vagyis az apostoli tradíció mérlegén. A mise, vagyis az istentisztelet ugyanis nem az ember, az egyház felajánlása, gesztusa Isten felé, hanem Isten ajándéka az egyház számára, amelynek keretében megszólít bennünket az üdvösséget hirdető evangéliummal, és megajándékoz a Krisztussal való közösség örömeivel az oltáriszentségben. Ahogyan Luther írja: „Mert ez nem önmagáért rendeltetett, hogy így legyen kedves Istennek, hanem miértünk, hogy helyesen éljünk vele, hitünket gyakoroljuk általa, és így legyünk kedvessé Isten számára.”¹⁰ A gyülekezet nélkül, érdemszerzés reményében ünnepeelt mise a legszentebb mennyei ajándékot fordítja az ember kárhozatára, hiszen az ajándékozó Isten helyett a feladatát elvégző embert állítja a középpontba.

mindez eleve megbukik a lutheri teológia, vagyis az apostoli tradíció mérlegén.

A református úrvacsorai tanítás számára természetes lehet az úrvacsora virtuális, képernyő előtti módja, hiszen a kálvini felfogás a szentség valóságát a benne részesülők hitéhez köti. *A második helvét hitvallás* (19) kimondja,

hogy „nem értünk egyet azoknak a tanításával sem, akik azt tanítják, hogy a kegyelem és a jelzett dolgok úgy vannak hozzákötve a jegyekhez vagy beléjük foglalva, hogy mindazok, akik külsőképpen részesülnek a jegyekben, belsőleg is részesülnek a kegyelemben és a jelzett dolgokban, bármilyenek is ők maguk.”¹¹ A szentségekben ugyanis „Isten felajánlja magukat a jelzett dolgokat is”, ám „a hitetlenek a felajánlott dolgokat nem kapják meg.”¹² Erős emberi közreműködésre van tehát szükség ahhoz, hogy a jelből jelzett dolog, a kenyérből és a borból úrvacsora legyen, még ha ez az emberi hozzájárulás, a hit önmagában természetesen mennyei ajándék, amit a kálvini teológia is elismer. Ebben az összefüggésben mégsem az ige, hanem az ember hite az, amely mintegy hitelesíti a szentséget. Számunkra ez nyilvánvalóan elfogadhatatlan, mert csorbítja Krisztus cselekvésének a páratlanságát, ami egyedül az egykor a cönákulumban [*coenaculum*: az utolsó vacsora terme, latin], azóta pedig az oltár felett elhangzó igéhez van kötve. „Mert abban az igében és azon kívül semmi másban nincs a mise ereje, természete és egész lényege.”¹³

10 Wiczian D. ford. Luther: *Sermo Krisztus valóságos szent testének szentségéről...* (9. jz.), 158.

11 Szabadi B. – Szenci Csere P. – Erdős J. ford. A második helvét hitvallás. In *A Magyarországi Református Egyház hitvallási iratai. I. A heidelbergi káté. II. A második helvét hitvallás*. Budapest, 1999, A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 175.

12 Szabadi B. – Szenci Csere P. – Erdős J. ford. *A második helvét hitvallás...* (11. jz.), 176.

13 Masznyik E. ford. Luther Márton: Az egyház babyloni fogságáról szóló könyvecske, a mely kiváltképen a szentségek mivoltáról, számáról és hasznáról értekezik. In Masznyik Endre (szerk.): *D. Luther Márton művei*. A

A római gondolkodás számára természetes, hogy a misén konsekrált úrvacsorai jegyekből utólag az azon jelen nem volt hívek is részesedhessenek. A kálvini teológia magától értődőnek tekinti, hogy a kenyeret és a bort nem az ige, hanem az azt magukhoz vevők hite konsekrálja. A lutheri tanítás mércéjén azonban egyik gyakorlat sem áll meg, hiszen a szentséget az ige és az ahhoz kapcsolódó jel alkotja, a kettőt pedig nem a szentség kiszolgáltatója, nem is az abban részesedők hite, hanem Krisztus titokzatos cselekvése kapcsolja össze. Luthernek a halálos ágyukon fekvők úrvacsorázására vonatkozó sarkalatos véleménye szerint „ha az evangéliom tiszta ismerete által a misének ez a módja elterjedne, bizony meglátnók, hogy a szentség színére halálos ágyban nem volna szükség: mert a szentség igéi megvannak, megvan a hatalom is és elegendő volna, hogy egészségesen vegyük a színt, vagy hogy ne vessük meg halálos ágyunkban.”¹⁴ Esetünkben ehhez hasonló helyzet alakult ki, azzal együtt, hogy az egyház történelme során természetesen még sohasem állt a rendelkezésünkre olyan eszköz, amellyel a jelenlegi virtuális térben rendelkezhetünk. Ez utóbbi körülmény sem jelentheti azonban azt, hogy a valóságos közösség hiányában élhessünk a szentséggel. Egyelőre meg kell elégednünk a jel nélküli igével, amely ugyanúgy munkálja a bűnbocsánatot és az üdvösséget, mint Krisztusnak az oltárról vett teste és vére.

Végül arra is figyelniünk kell, hogy a szükséghelyzet milyen döbbenetes tükröt tart a múltban kialakult úrvacsorai gyakorlatunk elé. A rendkívüli körülmények fokozódásával először csak az úrvacsora bemártással gyakorolt változatának előtérbe helyezése került szóba, majd érkezett javaslat a szentség – és az abban megélt fizikai kontaktus – mellőzésére, és pusztán az igeliturgia ünneplésére, ezt pedig a templomok bezárására és a nyilvános istentiszteletek elhagyására vonatkozó rendelkezés követte. Bőjt 3. vasárnapja óta nem ünnepelhetjük az oltáriszentséget. Magától adódik a kérdés: miért csak a nagyhét küszöbén kezdett feszíteni bennünket az úrvacsora alternatív megünneplésének lehetősége? A válasz fájdalmasan egyszerű: azért, mert sok gyülekezetünkben az elmúlt vasárnapokon fel sem tűnt az úrvacsora hiánya, mivel a szentséget eleve nem szokták ünnepelni minden vasárnap. Helyes ez? A válasz megint nyilvánvaló: természetesen elfogadhatatlan, hogy egy lutheránus templomban úgy gyűljék össze az Úr napján az egyház népe, hogy ne élje át az oltáriszentségben a Krisztussal való közösség örömét. A szentség ünneplésének hiánya nemcsak egy kiemelt ünnep alkalmával lenne szabad, hogy fájjon.

A lutheri tanítás mércéjén azonban egyik gyakorlat sem áll meg,

a szükséghelyzet milyen döbbenetes tükröt tart a múltban kialakult úrvacsorai gyakorlatunk elé.

reformáció négy százados fordulójának örömnepére és emlékezetére. 2. köt. Budapest–Pozsony, 1905, Luther-Társaság, 145.

14 Masznyik E. ford. Luther Márton: Az úrvacsora mindkét szín alatt való vételéről s egyéb ujitásokról. In Masznyik Endre (szerk.): *D. Luther Márton művei. A reformáció négy százados fordulójának örömnepére és emlékezetére. 3. köt. Budapest–Pozsony, 1906, Luther-Társaság, 256–257.*

Így leplezi le Krisztus azt a három évszázada tartó helytelen és idegen – döntően református háttérű – gyakorlatot, amely pusztán egy-egy főünnep függelékévé szürkíti az úrvacsora ünneplését, vagy megelégszik azzal a kultúrprotestáns felfogással, hogy az úrvacsora helye – a liturgikus esztendő ritmusára fittyet hányva – a hónapok első vasárnapjának istentiszteletén van.

Történik mindez az úrvacsora évében, amit viszont már csak akkor érthetünk meg, ha ismerjük és valljuk azt a gondolkodást, amelyet Luther a kereszti teológiájának nevezett. Így kapnak értelmet jelenlegi megpróbáltatásaink. Az úrvacsora éve valóságos böjtöt jelent Krisztus népének, amely olyan gyakran mellőzte a szentséget, és bánt méltatlanul vele. Ezekben a hetekben valóban megtanulhatjuk, hogy milyen drága kincs a „semmibe vett, megvetett és lenézett” (EÉ 286) ige,

amely most hallgat a templomok falai között, és hogy „az oltáriszentség – ahogy Szent Ágoston mondja – éhes, szomjas és sóvárgó lelket keres, aki órá vágyik”.¹⁵ Jelenlegi állapotában erre a ta-

Történi *mindez az úrvacsora évében,*

pasztalásra szüksége is van Krisztus népe azon közösségének, amelyet ez idő szerint Magyarországi Evangélikus Egyháznak neveznek. Különösen is talán e közösség lelkészeinek, akik hosszú időn át megelégedtek a fent említett idegen és helytelen úrvacsorai gyakorlattal, és semmit nem tettek annak megváltoztatása, a rájuk bízott gyülekezetek tudatának formálása érdekében.

Nem lehet, hogy az egyház Ura ilyen módon is össze akarja törni a hosszú ideje tartó helytelen úrvacsorai gyakorlathoz ragaszkodó, megátalkodott önbizalmunkat, és azért helyezi ezt a keresztet a vállunkra, hogy azon keresztül végre meglássuk, hogy egyedül az ő keresztiéhez szabad igazodnunk, semmi máséhoz?

A kereszti teológiája azt mutatja meg, hogy Isten legnagyobb ítélete is áldás, amivel ő magához térít bennünket. Talán nem az általunk eltervezett programok, akciók, különleges események lesznek azok, amelyek az úrvacsora évében felnyitják az egyház népének szemét az oltáriszentség helyes értékelésére, megbecsülésére, hanem éppen ez a kényszerű és hosszan tartó böjt, amelynek a végén sokan majd kiéhezetten térdelhetnek oda az oltár elé, és valóban vágyani fognak arra az ajándékra, amelyet a magától értődő természetesség révén már-már alig akartak eddig észrevenni.

Különösen is vonatkozik ez az egyház lelkészeire, akik gyakran maguk is adósak azzal, hogy feltárják a szentség igazi jelentőségét, és a tiszta tanítást mindenek fölé helyezve megbolygassák több évszázad állóvizét, és felrázzák híveiket az általuk helyesnek, sőt, evangélikusnak hitt, valójában a szentséget gyakran megcsúfoló gyakorlatból.

Aligha takaríthatjuk meg magunknak azt, hogy a virágvasárnapkal elkezdődő nagyhéten Krisztus lábai elé vessük magunkat, és hozsannát énekeljünk, vagyis kérjük őt az ószövetségi zsoltárossal együtt: „Ó Uram, segíts meg!” (Zsolt 118,25a).

15 Csepregi Z. ford. Luther Márton: Nagycsütörtöki sermo Krisztus szent és valóságos testének méltó vételéről. In *LVM* 6. köt. (9. jz.), 174.

Az ige által elrendezett konfliktus. Igetanulmány ApCsel 6,1–7 alapján

„Lukács egy másik jeles iratot is közreadott, mely az Apostolok Cselekedetei címen ismert, a benne lejegyzett események Pál apostolnak két éves római tartózkodásáig vezetnek el, vagyis Néro császár uralkodásának tizennegyedik esztendejéig; mindebből arra következtethetünk, hogy könyvét ebben a városban írta meg” – mutatja be Lukács evangélistát a IV. század végén Jeromos (*A kiváló férfiakról*, 7).¹ Lukácsot Pál „szeretett orvosként” emlegeti (Kol 5,15), Jeromos pedig tudni véli azt is, hogy Antiochiában praktizált. Pál és Lukács útja minden bizonnyal ebben a városban keresztezte egymást, és ennek lett aztán gyümölcse sok évvel később *Az apostolok cselekedetei*, akár Rómában, akár másutt állította is össze azt az evangélista. Könyvében Lukács gyakran fordítja az elbeszélést többes szám első személyű formára, jelezve, hogy az eseményeknek ő maga is a részese volt.

Jelen vizsgálódásunk tárgya azonban a könyvnek egy olyan eseményt bemutató szakasza, amelyet nemcsak hogy a szerző, de még Pál sem élt át személyesen, hiszen a diakónusok kiválasztása Jeruzsálemben történt, az egyház történetének legkorábbi szakaszában.

1. Az esemény

Lukács történelmet ír: ő az egyház történetének első krónikása. Mégsem mai értelemben vett történetírást művel: döntően nem adatokkal, évszámokkal és nevekkal, hanem a Szentlélek emberi ésszel felfoghatatlan munkálkodásának jeleivel határolja körül a történések sorozatát.

Luther szerint „Szent Lukács e könyvben az egész kereszténységnek a keresztény tanítások örök legfontosabbját tanítja, vagyis hogy mindannyiunknak egyedül a Jézus Krisztusban való hit által kell megigazulnunk”.² Ennek meg-

Mégsem mai értelemben vett történetírást művel:

felelően nincs tudomásunk arról, hogy pontosan mikor történt a diakónusok kiválasztása, hogy hány héttel vagy hónappal pünkösd után. Az sem derül ki, hogy pontosan hogyan történt a hét férfi kiválasztása, illetve hogy hol gyűlhetek össze – feltételezhetően konspirációs körülmények között – a jeruzsálemi keresztények, vagy legalábbis a közösség nagyobbik része.

Az esemény kiváltó okáról azonban beszámol a szentíró: elégedetlenkedés támadt a gyülekezet görögül beszélő tagjai között azért, mert mellőzöttek érezték a hozzájuk tartozó özvegyasszonyokat a gyülekezet által végzett szeretetszolgálat tekintetében. Hogy a jeruzsále-

1 Ladocsi G. ford. Hieronymus presbiter: *A kiváló férfiakról*. In Vanyó László (szerk.): *Apostoli atyák*. Budapest, 1988, Szent István Társulat, 18. /Ókeresztény írók, 3./

2 Szita Sz. – Csepregi Z. ford. Luther Márton: *Előszók az újszövetségi Szentírás könyveihez*. In Csepregi Zoltán (szerk.): *Luther válogatott művei*. 5. köt. *Bibliafordítás, vigasztalás, imádság*. Budapest, 2011, Luther Kiadó, 291.

mi keresztyének végeztek egymás között szociális jellegű szolgálatot, azt korábban magától Lukácstól már megtudjuk. A Krisztus-hívő gyülekezet életének bemutatásakor olvashatjuk azt, hogy „mindenük közös volt. Vagyonukat és javaikat eladták, szétosztották mindenkinek: ahogyan éppen szükség volt rá.” (ApCsel 2,44–45) Éppen ezért „[n]em volt közöttük egyetlen szűkölködő sem, mert akiknek földjük vagy házuk volt, eladták azokat, az eladott javak árát pedig elhozták, és letették az apostolok lába elé, azután szétosztották mindenkinek úgy, ahogyan szüksége volt rá.” (ApCsel 4,34–35). Lukács a joppei gyülekezet tagja, Tábita esetében is megjegyzi, hogy „sok jót tett, és bőven osztott alamizsnát.” (ApCsel 9,36) Esetünkben az özvegyasszonyok között végzett szolgálatról van szó. Az özvegyasszonyok – akik a korabeli viszonyok között, szociális háló hiányában fokozottan gondoskodásra szorultak – kiemelt rétegét alkothatták az őskeresztyén gyülekezeteknek. Pál mintegy külön hivatásként utal az idős özvegyasszonyokra, amikor arról ír, hogy kiket lehet közéjük sorolni: a meglehetősen hivatalosan hangzó καταλέγειν (katalegein) igét használja, amely valamely jegyzékbe való felvételt jelent (1Tim 5,9). Ugyanígy a III. századi *Traditio Apostolica* (10) is az özvegyasszonyok beiktatásáról beszél, illetve arról, hogy nekik külön feladatuk van az egyházban: az imádkozás.

Az özvegyasszonyok között végzett szolgálatban állt be tehát törés a gyülekezet létszámának emelkedése következtében. Minthogy Lukács az asztal melletti szolgálatról beszél (ApCsel 6,2), feltételezhetjük, hogy a közössé tett vagyon konkrétan étel formájában került kiosztásra a rászorulóknak között, mégpedig az estéknéki istentiszteleti alkalmak során, hiszen ebben az időben az úrvacsora ünneplése még a valóságos, közösségi étkezés része volt (vö. 1Kor 11,20–21).

Ennek a szolgálatnak a során kerültek hátrányba némelyek, ami nyilván a megnövekedett létszám miatti kapacitáshiányból eredt. A zúgolódók Lukács szerint görögül beszélők (Ἑλληνιστῆς [hellénisztész]) voltak. Bibliafordításaink többnyire értelmezve adják vissza a kifejezést: görögül beszélő zsidók. Valóban nem nemzetiségi ellentétéről volt szó, amiről az adott korban eleve anakronizmus lenne beszélni. A hátrányba került

Az özvegyasszonyok között végzett szolgálatban állt be tehát törés

zúgolódók olyan zsidók, akik a Rómától keletre széles körben elterjedt görög alapú, hellenistának nevezett – ma így mondanánk: globalista – kultúrában nőttek fel, így az anyanyelvük is a görög volt, nem pedig a Júdeában beszélt arám. Ennek ellenére a zsidó hagyományokhoz való ragaszkodás az ő köreikben is erős volt, gyakran erősebb, mint az anyaországban élőkénél. Ez a kultúra hozta létre a kezdetben az egyház által is használt bővített, görög nyelvű Ószövetség-fordítást, az úgynevezett *Septuagintát*. Ilyen hellenista zsidó családban született Pál apostol is.

A zúgolódás által feltárt helyzet megoldást kívánt a gyülekezet részéről, részben nyilván a méltánytalanság felszámolása, de ugyanígy az egyház egységének fenntartása okán. A megoldás az lett, hogy az apostolok indítványozták, hogy kifejezetten az asztalok melletti szolgálatra válasszanak melléjük segítőtársakat. Az eseménynek megtaláljuk az ószövetségi párhuzamait a pusztai vándorlás során. Mózes például apósa, Jetró tanácsára bírakat állít a nép élére, hogy ne egymagában kelljen a vitás ügyekkel foglalkoznia (2Móz 18,13–27). Ugyanezzel a motívummal

találkozunk akkor is, amikor Mózes kétségbeesetten panaszkodik az Úrnak, mert egyedül kell végeznie a szolgálatát, amelynek a terhét már nem bírja. Az Úr erre megparancsolja neki, hogy gyűjtsön össze hetven vént a népből, akik aztán megkapják a Mózesnek adott Lélek egy részét, és amikor a Lélek rajtuk nyugszik, akkor prófétálnak (4Móz 11,16–30).

A kiválasztás a jeruzsálemi gyülekezet esetében sem egyszerűen gyakorlatias szempontok alapján ment végbe. A diakónusoknak egyrészt Lélekkel és bölcsességgel teli férfiaknak kellett lenniük – ez természetesen nem valamely tulajdonságot, rátermettséget jelent, hanem Istentől kapott ajándékot! –, másrészt pedig nem egyszerűen választás, tehát valamilyen jogi eljárás, hanem imádság és kézzrátétel révén tölthették be szolgálatukat. Ugyanakkor az a szempont is hangsúlyos, hogy mindennek nem pusztán a megnövekedett szolgálat okozta praktikus szempontjai voltak, hanem döntően az vezérelte az apostolokat, hogy az igehirdetés elsőbbségét semmi ne sodorja veszélybe. Vagyis nem gyakorlati, hanem teológiai alapon megfontolt döntéssel van dolgunk, amely azt tükrözi, hogy az egyházban primátusa, mindent megelőző, mindenképpen feletti súlya van az apostoli szolgálatnak, vagyis az ige hirdetésének. Minden más, akár a rászorulókért végzett szolgálat is csak e mögött foglalhatja el a helyét. Így talán nem járunk messze az igazságtól, ha kijelentjük: a diakónusok kiválasztása alapvetően nem a karitatív tevékenységnek, hanem az igehirdetés szolgálatának a megerősítését szolgálta.

2. A diakónusok

De kik voltak ezek a diakónusok?

Bár az általunk elemzett szakaszt a különböző bibliafordítások legtöbbször a hét diakónus kiválasztásaként jelölik meg, magában a szövegben a diakónus (διάκονος [diakonosz]) kifejezés nem szerepel. Sőt, a főnevet Lukács egyáltalán nem használja, sem az evangéliumban, sem *Az apostolok cselekedeteiben*. Csupán a διακοινεῖν (diakonein) igével és a διακονία (diakonia) főnévvel találkozunk – többek között ApCsel 6,1–7-ben is – a hagyományos értelemben a szolgálat megjelölésére. A későbbiekben Fülöpöt sem diakónusnak, hanem evangélistának (εὐαγγελιστής [euangelisztész]) nevezi, azzal a megjegyzéssel, hogy ő a hetek egyike (ὄντος ἐκ τῶν ἑπτὰ [ontosz ek tón hepta]) (ApCsel 21,8). Ilyen számnévi megjelöléssel az evangélisták csak Jézus tanítványairól szólva élnek, amikor egyszerűen tizenkettőnek (οἱ δώδεκα [hoi dódeka]), illetve Júdas öngyilkosságát követően tizenegynek (οἱ ἕνδεκα [hoi hendeka]) nevezik a csoportjukat (Mk 6,7; 16,14; Lk 9,1.12; ApCsel 2,14; 6,2). Ezen kívül éppen Lukácsnál olvashatunk még a hetvenkettőről (ἑβδομήκοντα δύο [hebdomékonta dío]) is, egy galileai tanítványi csoportról (Lk 10,1.17). Fülöp ilyesféle említéséből arra következtethetünk, hogy a hét hellenista diakónus a maga idejében kiemelt tekintéllyel rendelkezett a keresztyén közösségek körében.

A görög διακονία (diakonia) kifejezés alapjelentése: szolgálat. A szó sokrétű jelentéssel bírt a korabeli köznyelvben. Elsősorban az asztalnál végzett szolgálatot, felszolgálatást értették rajta, de általában véve a szolgálatot, sőt a valaki vagy valami iránti elköteleződést is. Az általunk vizsgált szövegben Lukács az igehirdetés szolgálatáról szólva ugyancsak ezt a kifejezést hasz-

nálja (ApCsel 6,4). A szolgálat végzője, a δίακονος (diakonosz) azonban nem olyan szolga volt, mint a δούλος (dulosz), aki a társadalmi helyzeténél fogva – hadifogoly, adósrabszolga vagy rabszolgának született személy – eleve alárendelt szerepre volt kárhóztatva. Jogi és szociológiai értelemben tehát szabad, de másoknak szolgáló személyekről van szó.

Ha e helyen Lukács nem említi is magát a kifejezést, az egyházi tradíció a hét hellenista zsidó férfit nevezi az első diakónusoknak, minthogy ők álltak elsőként szolgálatba az apostolok mellé valamiféle hivatalos felhatalmazással. A IV. század elején összeült kis-ázsiai neokaiszareiai helyi zsinat például éppen Lukács tudósítására hivatkozik, amikor arról beszél, hogy minden

gyülekezetben egyidejűleg hét diakónusnak kell szolgálnia.

A diakónusoknak a neve is a hellenista háttérről árulkodik, minthogy minden esetben görög nevekről van szó: István (Στέφανος

[Sztephanosz]), Fülöp (Φίλιππος [Philipposz]), Prokhorosz (Πρόχορος), Nikánór (Νικάνωρ), Timón (Τίμων), Parmenász (Παρμενᾶς) és Nikolaosz (Νικόλαος). A hét név közül Lukács csupán kettőhöz fűz magyarázatot: Istvánról megjegyzi, hogy hittel és Szentlélekkel teljes férfi, míg Nikolaosról elmondja, hogy antiochiai származású és prozelita. Az antiochiai szál Lukács esetében különös jelentőséggel bírhat, amennyiben elfogadjuk, hogy személy szerint is, de teológiai eszmélődését tekintve – akárcsak Pál – ő maga is az antiochiai hellenista, a pogányok felé is nyitó gyülekezet köréből érkezett. Nikolaosz prozelita (προσίλυτος [proszélütosz]) volta arra utal, hogy ő eredetileg nem volt zsidó. Prozelitáknak azokat a pogányokat nevezték, akik hitbéli meggyőződésből csatlakoztak az amúgy kifejezett térítő tevékenységet nem folytató zsidó valláshoz: körülmetélkedtek, és vállalták, hogy teljes mértékben a zsidó vallási törvények szerint élnek.

Arra nézve nem találunk utalást, hogy a diakónusok szolgálata csak a hellenista zsidók rétegére terjedt volna ki, nem pedig a gyülekezet egészére. Sőt, Lukács szavai inkább arra engednek következtetni, hogy bár a konfliktus egy konkrét sérelemből nőtt ki, a megoldás általánosabb érvényű volt. Az apostolok ugyanis nem a rászorulókat osztották két részre – megkülönböztetve az arám és a görög háterűeket –, hanem magát az egyház szolgálatát szálazták szét, elválasztva egymástól az igehirdetést és a karitatív tevékenységet, mégpedig olyan módon, hogy egyértelműen az előbbinek az elsőbbségét hangsúlyozták.

Érdekes, hogy a diakónusokról a továbbiakban Lukács szinte teljesen hallgat – kettejük, István és Fülöp kivételével. Istvánnal kapcsolatosan már a felsorolásnál érzékelteti, hogy kiemelt szerepe van a jeruzsálemi keresztyén közösségben, amelyet minden bizonnyal csak erősített az a körülmény, hogy a hagyomány szerint ő az első, aki vértanúhalált halt a Krisztusban való hitért. Erről Lukács a továbbiakban részletesen be is számol, megemlítve, hogy Saul, a későbbi Pál apostol is részese volt – ha nem is tevőlegesen – István megkövezésének (ApCsel 7,1–60). István és Lukács személye éppen Pál révén kapcsolódik össze, és talán így lesz István beszéde és vértanúsága a könyv egyik meghatározó motívumává, minthogy valószínűleg Pál életében is annak számított. Ezt követően pedig Lukács Fülöp történetével folytatja. Két elbeszélést örökít

meg: Fülöp samáriai működését – ebben az elbeszélésben szerepel a Szentlélek adományait pénzért megvásárolni kívánó Simon mágus –, illetve az etióp kincstárnok megtérését, ami után Fülöp a Földközi-tenger partján egészen Caesareáig, Júdea provincia közigazgatási központjáig eljutva folytatta missziói szolgálatát (ApCsel 8,4–40). Ott letelepedett, és – ha addig nem volt neki – családot alapított. Lukács később négy lányáról tesz említést, akik szintén részesültek a Szentlélek ajándékaiból, mert prófétáltak (ApCsel 21,8–9).

Lukács nem használja a kifejezést, de az Újszövetségben több helyen is olvassuk a diakónusokról mint az egyházban külön szolgálatot ellátó személyekről. Ebben az értelemben mindenképpen igaz, hogy ami a jeruzsálemi gyülekezetben történt, az az egyházszerkezet kiépülésének első lépése volt. Ennek ellenére nem mindig tisztázott, hogy az őskeresztyén korban pontosan kik voltak a diakónusok, és miben állt a szolgálatuk. Pál a diakónus kifejezéssel jelöli a kenkhreai Fébét – tehát egy asszonyt! – és Tükhikoszt, az azonban nem derül ki, hogy ezekben az esetekben tisztséggént használja a szót, vagy általános értelemben, ahogyan például másutt Epafrászról vagy Timóteusról mint szolgatársairól beszél (Róm 16,1; Ef 6,21; Kol 1,7; 4,7; 1Thessz 3,2). Kétségtelenül egyházi tisztséggént szerepel viszont a kifejezés Fil 1,1-ben, illetve 1Tim 3,8–13-ban, de itt nem a szolgálatokról, hanem a velük szemben támasztott erkölcsi feltételekről olvashatunk. Lukács egyértelműen jelzi, hogy a jeruzsálemi hellenista férfiak az asztal melletti szolgálatra lettek kijelölve. A továbbiakban ugyanakkor erről nem beszél, arról viszont igen, hogy István és Fülöp az evangéliumot hirdették, az utóbbi ráadásul egyenesen a pogányoknak.

A diakónusok szerepe az ógyházban sem mindig pontosan körülhatárolható. A II. században például Jusztinosz említi, hogy miután a hívők az istentiszteleten magukhoz vették az úrvacsorát, „a távollevőknek is küldenek belőle a diakónusok által.”³ Néhány évtizeddel később a *Traditio Apostolica* (34) arról ír, hogy a diakónusoknak a püspök szolgálatára kell lenniük, mégpedig abban, hogy „közölgék vele, kik a betegek, hogy ha akarja, meglátogathassa őket.”⁴ Hogy mennyire fontos szerepet tölthettek be a diakónusok, arról tanúskodik az imént már említett zsinati szöveg, amely a diakónusoknak városonként hét főben megállapított létszámára mint szabály szerinti (κατὰ τὸν κανόνα [kata ton kanona]) eljárásra hivatkozik.

3. Ami mindebből kiderül

3.1. Elvi kérdés

Lukács egy konfliktushelyzetet rögzít, amelyet így foglalhatnánk össze: a megnövekedett közösség vezetői nem bírták ellátni a szintén megnövekedett szolgálatot, ezért segítőtársakat válogattak maguk mellé. Mindebből úgy tűnik, hogy az apostolok ráleltek a nehéz helyzetnek a

3 Vanyó L. ford. Szent Jusztinosz: I. Apológia. In Vanyó László (szerk.): *A II. századi görög apologéták*. Budapest, 1984, Szent István Társulat, 118. /Ókeresztény írók, 8./

4 Erdő P. ford. *Traditio Apostolica*. In Erdő Péter (szerk.): *Az ókeresztény kor egyházfegyelme (az első négy században)*. Budapest, 1983, Szent István Társulat, 102. /Ókeresztény írók, 5./

praktikus kezelésére. Itt azonban jóval mélyebb szempontokról beszélhetünk, mint az egyszerű gyakorlatiasság: „Nem helyes az, hogy az Isten ígését elhanyagolva mi szolgáljunk az asztaloknál.» (ApCsel 6,2) A probléma éppen az egyház lényegét érinti: a felebaráti szeretet által motivált egyéb szolgálatvégzés veszélybe sodorja a tényleges és szorosabban vett apostoli szolgálatot, az evangélium hirdetésének feladatát. A megoldást pedig az apostolok egyféle módon tudják körvonalazni: maradjon meg az igehirdetés prioritása, a többi szolgálatot pedig végezzék más, arra alkalmas személyek.

Annak vagyunk a tanúi, hogy az ősegyház a maga konfliktusait csak másodsorban rendezte gyakorlatias és egyéb szempontok alapján: az első lépés mindig a teológiai tisztázás volt. Minden más szempontot ehhez igazítottak, alapállásként pedig a hitvallásukhoz való hűség lebegett a szemük előtt. Jelen esetben az, hogy az egyházat nem a szeretetszolgálatra, hanem az evangélium hirdetésére küldte a világba Ura, Jézus Krisztus, és a Szentlélek ennek a szolgálatnak az érdekében tartja fenn az apostolok testületét, tehát az igeszolgálatot a leghumánusabb és legraktikusabb célok érdekében sem lehet csorbítani.

Bár ezzel könnyen nyúlhatunk darázsfaszékbe, a fenti megállapítás tükrében mégis kénytelenek vagyunk levinni ezt a tapasztalatot mindennapjaink szintjére. Mindezek után ugyanis fel kell tennünk a kérdést: megőrizte-e az egyház napjainkig ezt a Jeruzsálemben kristálytisztán alkalmazott alapelvét? Vajon milyen arányban befolyásolják a mai egyház döntéseit, irányvonalát, útkeresését a teológiai szempontok, és mekkora arányban játszanak szerepet azokban a gyakorlatias, gazdasági kérdések, az adott – de a teológia mérlegén nem feltétlenül megálló – minták követése, a környezet elvárásai? A zsinati törvényekben, az egyházvezetői döntésekben, a gyülekezeti presbitériumok határozatainak megalkotásánál az első és mindent felülmúló szempont-e a biblikus tanításhoz és a lutheránus hitvallási iratokhoz való ragaszkodás, vagy ezek háttérbe szorulnak az imént a teljesség igénye nélkül felsorolt gyakorlatias kritériumok mellett? Vajon egyházként gondolkodik és dönt-e az egyház a mai magyar valóságban, vagy civil szervezetként, gazdasági egységként, jogi szervezetként? Tisztában vannak-e egyes döntéshozók – zsinati jogászok és gyülekezeti presbiterek egyaránt – az egyház tiszta tanításával, a Szentírás kijelentéseivel és az evangélikus hitvallási iratok tanúságtételével? És ha igen, akkor hajlandóak-e ezekre támaszkodva akár népszerűtlen vagy hasznot nem hozó döntésekre annak érdekében, hogy az egyház egyházként működhessen, ne pedig egy sikeres, de a lényeg szempontjából kilúgozott társadalmi szervezetként?

Nyilván nem egyszerű kérdések ezek, és olykor talán még elgondolkodni róluk is botrányos. Talán mégsem volna haszontalan, ha olykor elméletben, de ugyanígy a „terepen” – presbitériumokban, közgyűlésekben, a zsinaton és a püspöki hivatalokban – is végiggondolnánk őket, és levonnánk a megfelelő következtetéseket.

3.2. A lényegről van szó

Az elméleti alapvetés után evezünk át gyakorlatiasabb vizekre!

Jelzésértékű, hogy egy ilyen konfliktus az egyház hosszú útjának első mérföldkövénél jelentkezett, hiszen azóta is – napjainkban is – számtalanszor kellett és kell hasonló helyzetekkel

szembenéznünk. Gyakran feszültség áll fenn az egyház lényegéről vallott tanítás és a mindennapi tapasztalat között. Az ágostai hitvallásban (7,1) egyértelmű meghatározását olvashatjuk annak, hogy mi is az egyház: „Az egyház pedig a szentek gyülekezete, amelyben az evangéliumot tisztán tanítják, és a szentségeket helyesen szolgáltatják ki.” Hogy miért éppen az igeszolgálat és a szentségekkel való élés az egyház fő kritériuma, Melanchthon azzal kapcsolatban is kristálytisztá álláspontot fogalmaz meg: „Mert az ige és a szentségek mint eszközök által kapjuk a Szentlelket, aki hitet támaszt – ahol és amikor Istennek tetszik – azokban, akik hallják az evangéliumot” (5,2). Luther maga is beszél erről *A zsinatokról és az egyházzal* című könyvében, amikor kijelenti, hogy az egyházat „arról ismerheted fel, hogy ott van Isten igéje”. Az egyház létének alapja az ige szolgálata: „Isten igéje a földolog, ez az a főszentség, amitől a keresztény nép a szent nevet kapta. [...]

Ahol tehát azt látod és hallod, hogy ezt az igét hirdetik, ne legyen kétség afelől, hogy ott az igazi *Ecclesia sancta catholica*, azaz keresztény, szent nép van”.⁵

Mindezzel szemben viszont létezik egy valós elvárás az egyházzal szemben, mégpedig az, hogy ez a keresztyén, szent nép ne az igével, hanem elsősorban, netán kizárólag a szeretet cselekedeteivel szolgáljon, és így egy fajta szeretetszolgálatként működjön: karolja fel a nehéz sorsú embereket, betegeket, időseket, hajléktalanokat, és különféle szociális célú programokat valósítson meg; továbbá biztosítson családi közösséget, amelynek keretei között kitűnő szabadidős tevékenységeket lehet élvezni, esetleg legyen szószólója a vélt vagy valós társadalmi igazságtalanságok vagy a klímavészedelem elleni küzdelemnek. Érdemes talán azonnal feltennünk a kérdést, hogy ha az általánosan elfogadott narratíva szerint az evangélium hirdetésével és a szentségek kiszolgáltatásával megbízott egyháznak nem szabad politizálnia – noha ennek határait mindenki másként vonja meg –, akkor miért várják el tőle, hogy aktív részese legyen például az amúgy sok szempontból megkérdőjelezhető klímavédelmi kampánynak? Hiszen alapvető küldetésével egyaránt nincs egyiknek sem kapcsolata!

Baj volna az, hogy az egyház szeretetszolgálatot végez? Hát nem az az Isten igéjének parancsa, hogy forduljunk szeretettel a rászorulóknak felé? Természetesen nem kérdés, hogy a keresztyén emberek vagy az egyház mint szervezet segítséget kell hogy nyújtson a nehéz helyzetben lévőknek, legyenek azok akár az egyházon kívül élők is. A prioritásokat azonban továbbra is világosan kell látnunk: az egyház nem azért küldetett a világba, hogy szegényeket, betegeket, rászorulókat gondozzon, hanem hogy az üdvösségre vezető evangéliumot hirdesse. Az apostolok sem a szeretetszolgálatot számolták fel Jeruzsálemben, de egyértelműen a második vonalban jelölték ki a helyét az ige hirdetés mögött. Az üdvösségnek ugyanis nem a szeretet cselekedetei,

Mindezzel szemben viszont létezik egy valós elvárás az egyházzal szemben,

5 Bükki Zs. – Gromon A. – Márton J. ford. Luther Márton: *A zsinatokról és az egyházzal*. In Csepregi Zoltán (szerk.): *Luther válogatott művei*. 2. köt. *Felelősség az egyházért*. Budapest, 2017, Luther Kiadó, 651.

hanem az ige hirdetése és hallgatása az útja. Diakónia nélkül van egyház, igehirdetés nélkül azonban nincs. Lehetséges, hogy a világ a szeretetszolgálatot várja el az egyháztól, miközben nem kíváncsi Krisztus evangéliumára, az egyház mandátuma azonban éppen az ige hirdetésére vonatkozik. Ezt semmiféle igény nem múlhatja felül, illetve a szolgáló kezek munkálkodása közben sem hallgathat az evangélium, bármilyen csekély érdeklődés, vagy akár nyílt ellenszenv mutatkozna is iránta.

Az egyház a maga diakóniai szolgálatával, illetve gyakran csupán szolgáltatásával a világi szintéren jelenik meg, olykor nagy terhet véve le az állami szociális hálózatról, amelyet a világi

kormányzat értelemszerűen anyagilag is támogat. Így aztán könnyen előállhat olyan helyzet, hogy miközben a templomainkban, a szószék és az oltár körül, az igét hallgató és az oltáriszentséggel élő gyülekezet fogyatkozik, a szeretet-

Diakónia nélkül van egyház, igehirdetés nélkül azonban nincs.

szolgálat intézményei viszont egyre többeket karolnak fel. Ez óriási kísértést hordoz magában, hiszen hajlamossá teheti az egyházat arra, hogy a – nem kis részben állami támogatásból fenn tartható, intézményesült – szeretetszolgálatot elvégezze, ugyanakkor az ige szolgálatára kevesebb erőt és időt fordítson, mert az nem tűnik elég hatékonynak, és nem is mindig kifizetődő.

3.3. Nincs csodaszer

A fentieket némileg általánosabban összefoglalva és kibontva eljuthatunk egy másik következtetéshez is. A jeruzsálemi ösgyülekezet felismerése az volt, hogy az egyház sajátos mandátuma az igehirdetés, mivel a missziói parancs ebbe az irányba indította el az apostolok közösségét. Pünkösöd ünnepén a szélzúgáshoz hasonló mennyei hang és a nyelveken szóló, nekihevült tanítványok látványa csupán ahhoz volt elég, hogy az emberek kíváncsiságát felkorbácsolja, és sokan összegyűljenek megnézni a legújabb látványosságot. Ahhoz, hogy ebből a tömegből, illetve annak egy részéből egyház legyen, érthető szavakkal elmondott igehirdetésre és a keresztség szentségének kiszolgáltatására volt szükség!

Nem így van ma is?

De, kétségkívül így van ma is, jóllehet az egyház időnként mintha már nem hinne ebben, és megpróbálna valamilyen más utat találni ahhoz, hogy elfogadottá váljon az emberek előtt, illetve fontossá tegye számukra az Isten országának ügyét. Az igehirdetés és a szentségek mellett – és remélhetőleg nem helyettük! – mintha megpróbálnánk valamilyen csodaszerként más és más dolgokat előhúzni, mint a bűvész a nyulat a cilinderéből. A profán kifejezést nem véletlenül alkalmazzuk, minthogy a jelenség nemcsak korunk terméke. Luther maga is beszélt hasonlóról, amikor szembekerült az evangéliumot mintegy helyettesítő, jámbornak tekintett vallási hiedelmekkel és szokásokkal (*Schmalkaldeni cikkek* 3,15): „Végül hátravan még a pápa bűvész-zsákja [*der Gaukelesack des Papstes*], amely tele van bolond és gyermekes holmival. Ilyen: a templomszentelés, a harangkeresztelés, az oltárkő-keresztelés és erre keresztszülők meghívása, akik adakoztak reá stb. Az ilyen kereszteléssel megcsúfolják és meggyalázzák a szent keresztséget, s ezért nem tűrjük.

Van azután gyertyaszentelés, pálma-, fűszer-, zab-, kalács- stb. szentelés. Ezt talán mégsem volna szabad szentelésnek nevezni! Nem is az, hanem merő gúnyolódás és csalás!

Az ezekhez hasonló szemfényvesztésnek [*Gaukelwerks*] se szeri, se száma.”⁶

Éfféle szemfényvesztésekkel persze a reformáció után is élt az egyház azokban a korokban, amikor megrendült az egyházat egyedül megtartó evangéliumban való bizalom. Bátran idesorolhatjuk a XIX–XX. századi kultúrprotestantizmus valláserkölcsei egyesületeinek tevékenységét. De napjainkban is mintha hasonló helyzettel szembesülnénk. Vagy nem tulajdonítunk-e időnként nagyobb erőt az egyház közösség-szervező tevékenységének, mint magának az evangéliumnak? Nem gondoljuk-e azt, hogy társadalmi tényezőként, jószolgálati szervezetként, korlátok nélküli befogadást hirdető, nyitott közösségként jobban érvényesülünk, mint a bűnösök megmentését kijelentő evangélium hirdetőiként? Nem válik-e egyszerűen vonzó fesztivállá egy-egy országos evangélikus ifjúsági rendezvény a maga koncertjeivel, szabadidős tevékenységeivel, miközben az ott hirdetett evangélium talán alárendelt szerepet játszik a különböző „vendégcsalogató” események mellett? Nem tulajdonítunk-e az utóbbi két-három évtizedben nagyobb jelentőséget a mentálhigiénés háttérű foglalkozásoknak az ember eredendő bűnösségéből és a csak kegyelemből megkapható bűnbocsánatból kiinduló evangéliumhoz képest? Sőt, talán ideje volna szakítanunk egy egyházi iskoláinkkal kapcsolatos, több évtizedes mítoszzal is. Ezek az iskolák sok esetben kiváló szakmai képzést nyújtanak, ami egy oktatási intézménynek értelemszerűen a fő profilja. Mégsem látjuk azt, hogy az elmúlt harminc évben az iskoláinkban végzett evangélikus tanulók jelentős része felnőttként gyülekezeteink aktívan szolgáló tagjaként ülne ott a diplomákban – sőt, az iskolaévek alatt is gyakran csak a formálisan elvárt, kötelező alkalmakon jelentek, jelennek meg az istentiszteleteken. A sorozatosan megnyert tanulmányi versenyek, a lenyűgöző továbbtanulási eredmények, a bensőséges iskolai hangulat rendkívül fontos, ám a tapasztalat azt mutatja, hogy az elmúlt harminc évben az egyházi iskoláinkban végzett, mára felnőtt generációk nincsenek ott a gyülekezetek presbitériumaiban, a különféle szolgálatot végzők közösségeiben, sőt, nagyrészt a vasárnapi istentiszteletek „egyszerű” gyülekezetei tagjainak soraiban sem.

Nincsenek csodaszerek az egyház kezében. Bátran adjuk fel az illúzióinkat, és merjük kimondani: az Isten országa ügyének semmi nem fogja megnyerni az embereket, egyedül a Krisztus keresztyéről szóló evangélium. Az egyház önmagáért sohasem lesz vonzó. Ilyen csodát egyedül a Szentlélek művelhet, ő viszont az ígéhez, az evangéliumhoz köti a működését, hiszen „[a]zért, hogy erre a hitre eljussunk, rendeltetett az evangélium tanításának és a szentségek kiosztásának szolgálata.” (CA 5,1)⁷ A növekedés titka a tisztán hirdetett evangélium!

6 Pröhle K. ford. Luther Márton: A keresztyén hit főtételei vagy más néven a Schmalkaldeni cikkek. In *Luther Márton négy hitvallása. A keresztyén ember szabadságáról, A kis káté, A nagy káté, A keresztyén hit főtételei.* Budapest, 1983, A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 307.

7 Bódi E. – Reuss A. ford. *Ágostai hitvallás.* Budapest, 2008, Luther Kiadó, 23. /Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai, 2./

3.4. Aki az ígét hirdeti

Hát az evangélium hirdetője?

A hét diakónus szolgálatba állítása egyben az egyházi struktúra kiépülésének első látható jele is volt. Imént idézett művében Luther is ír arról – noha ő ezt elsősorban a lelkeszi szolgálatra érti –, hogy az egyház „szolgákat avat és hív meg, vagyis hivatalai vannak, melyekbe embereket állít.”⁸ A diakónusok is ilyen egyházi szolgák

csodát egyedül a Szentlélek művelhet, ő viszont az ígéhez, az evangéliumhoz köti a működését,

voltak, akik az apostolok, azaz az egyház valódi és legfőbb feladatát, az igehirdetést végzők tehermentesítésére kaptak mandátumot. Vagyis megint csak az ígéhez kanyarodunk vissza, és annak lehetünk a tanúi, hogy az egyházon belül

a szerkezetváltás, a struktúra alakulása sem öncélú, hanem egyetlen célt szolgálhat: az evangélium hirdetésének kiteljesedését és megerősödését.

Nehéz az ókori helyzetet teljes egészében megfeleltetni a mai viszonyoknak, hiszen egyrészt egészen más a világi törvényi környezet, amelynek követelményrendszere alól nyilván az egyház sem vonhatja ki magát, illetve maga az egyház sem egy néhány ezer főt számláló közösség többé, hanem egy óriási gépezet, intézményekkel és hivatalokkal. Ráadásul a mi esetünkben a struktúra sem érintetlen, minthogy a hagyományos episzkopális rendszerre időközben ráépült egy kívülről átvett, a református tradíción nyugvó presbiteriánus keret, amely helyzet önmagában is számos zavart idéz elő. Mindennek ellenére a prioritásoknak ezen a téren sem lenne szabad változniuk a jeruzsálemi időkhöz képest: tehát az egyházi struktúra minden elemének napjainkban is egyedül az igehirdetés kiemelt szerepét kellene támogatnia.

Az ősegyház nem praktikus, hanem elvi, teológiai megfontolt döntést hozott, amikor még a nyilvánvalóan szükséges szeretetszolgálattal szemben is megőrizte az evangélium hirdetésének elsőségét, és ezen elv mentén alakította ki a maga szerkezetét. Ha ezt hajlandóak vagyunk teológiai alapvetésként elfogadni, akkor előbb-utóbb le kell vonnunk néhány következtetést a jelenlegi egyházi struktúrával kapcsolatban is.

Az egyik következtetésünk az, hogy a lelkeszi szolgálat, amelynek legsajátosabb mandátuma az evangélium hirdetése, a szentségek kiszolgáltatása és a kulcsok hatalmának gyakorlása, nem praktikus, hanem elvi alapon különül el más egyházi szolgálatoktól, illetve – bár napjainkban ezt szinte megbocsáthatatlanul botrányos így kijelenteni – ezen az alapon mindegyikük felett is áll. Ez természetesen nem a lelkész személyére, hanem a hivatalára értendő. Ő ugyanis nem a gyülekezet sajátos szereppel bíró tagja, hanem az egyetemes egyház szolgálattelvéje, akinek a szolgálata nem színesíti, hanem megalapozza az egyház, illetve az egyes gyülekezetek létezését. Nem a gyülekezet vagy a presbitérium alkalmazottja, alárendeltje, hanem sajátos mandátuma folytán annak a vezetője. Ugyanígy nem feladata a mesteremberek utáni rohangálás, a különböző felújításokhoz szükséges pályázatok keresgélése és megírása, sem pedig a rendezvényszervezés. Szolgatársai, a mai idők di-

8 Búki Zs. – Gromon A. – Márton J. ford. Luther: *A zsinatokról és az egyházzól...* (5. jz.), 654.

akónusai pontosan arra hívtak el, hogy a lelkésztől átvegyék ezeket a feladatokat, hogy ő az apostoli szolgálatnak szentelhesse magát. Az egyházban, illetve minden helyi gyülekezetben ugyanis ez a szűkebb értelemben vett apostoli szolgálat, vagyis az igehirdetés, a szentségek kiszolgáltatása és a kulcsok hatalmának gyakorlása a leglényegesebb, sőt az egyedül nélkülözhetetlen tevékenység. A gyülekezet vagy a presbitérium feladata pedig nem ennek a szolgálatnak az ellenőrzése vagy irányítása, hanem a technikai, szervezési és sokféle oldalról megtámogatott segítése.

Emellett azt is ki kell emelnünk, hogy az egyház szerkezetét sohasem a jogi, hanem elsősorban a teológiai szempontoknak kell uralniuk. Az egyházat soha nem lehet egy olyan központ alá rendelni, amely pusztán jogi, gazdasági vagy adminisztratív oldalról igyekszik kialakítani és működtetni a kereteket, miközben az evangélium hirdetésének elsőbbségét alárendeli ezeknek. Vagyis az egyház legfontosabb, sőt valójában egyedül nélkülözhetetlen „munkaága” a lelkesi szolgálat, azaz – mint az imént említettük – az evangélium hirdetése, a keresztség és az oltárszentség kiszolgáltatása, illetve a kulcsok hatalmának gyakorlása. Egy országos adminisztratív központnak nem ennek az ellenőrzése, hanem a kiszolgálása a feladata. Ha pedig netán a tapasztalatok ennek az ellenkezőjét mutatnák, akkor bizony nagy a baj.

3.5. Mégis van növekedés

Lukács lenyűgöző mondattal fejezi be beszámolóját: „Az Isten ígéje pedig terjedt, és nagyon megnövekedett a tanítványok száma Jeruzsálemben, sőt igen sok pap is engedelmeskedett a hitnek.” (ApCsel 6,7) Ez a fejlemény minden idők egyházának álma. De honnan ez az ugrás-szerű növekedés? Mi a titka annak, ha a keresztyénség nem zsugorodik, hanem terebélyesedik? Hogyan történhet meg az, hogy nem a templomban ülő hívek fogynak el, hanem az ülőhelyek bizonyulnak kevésnek az istentiszteletek résztvevői számára?

A válasz a fentiek összefoglalásában rejlik: mindez akkor történik meg, ha a Szentlélek a maga titokzatos módján elkezd meghódítani a szíveket Isten országa számára. Lukács beszámol arról, hogy a diakónusok kiválasztását megelőzően a nagytanács feszült légkörű ülésén Gamáliel rabbi – Pál korábbi tanítómestere – kimondta az egyházzal kapcsolatban, hogy „»ha emberektől való ez a szándék vagy ez a mozgalom, akkor megsemmisül; ha pedig Istentől való, akkor úgysem tudjátok megsemmisíteni őket«” (ApCsel 5,38–39); illetve hogy a tanács ugyanekkor megtiltotta az apostoloknak, hogy prédikáljanak Jézusról (ApCsel 5,40). Erre kapjuk meg most a Szentlélek választát: az apostolok nem hallgatnak, hanem megerősítik az igehirdetés szolgálatát, így hát terjed az evangélium, és ennek nyomán növekszik az egyház!

A Szentlélek pedig – és ezt nem lehet eléggé hangsúlyozni – ezt a munkáját nem az egyházi emberek megnyerő mosolyán, nem az egyház megható szeretetszolgálatán, nem az egyház tagjainak hiteles életvitelén, nem az egyház által kínált népszerű programokon, nem az egyház praktikus és világias szempontok szerint hatásos intézményein, hanem a nyilvánosan hirdetett ígén keresztül végzi. Lukács egyértelműen fogalmaz: nem a hatékonyabb szeretetszolgálat, hanem az ige hirdetése révén gyarapodott az egyházhoz csatlakozók száma. Mai füllel talán humoros elemként hat a zsidó papok megtérésére vonatkozó megjegyzés. Ugyanitt azonban az egyház Urának sajátos

humorát is tetten érhetjük, amely szerint a görögül beszélő zsidó özvegyasszonyok szolgálatára rendelt diakónusok sem elsősorban a szeretetszolgálat, hanem éppen az igehirdetésük révén vettek részt az egyház megerősödésében: hiszen István mártírhalálával kezdődik a majdan Pállá váló Saul megtérésének története, Fülöp tanúságtétele nyomán pedig Krisztus-hitre talál egy etióp főnemes, majd pedig Samária városának számos polgára, vagyis még csak nem is görögül beszélő zsidók, hanem valódi pogányok! Ezek szerint tehát mind a jeruzsálemi ősidőkben, mind a reformáció forgatagában és nyilván a XXI. század kezdetén is egyaránt érvényes Melancthon megállapítása, amely szerint „az ige és szentségek mint eszközök által kapjuk a Szentlelket, aki hitet támaszt – ahol és amikor Istennek tetszik – azokban, akik hallják az evangéliumot” (CA 5,2).⁹ Az üdvösségre vezető hitnek nincs más útja, egyedül a Krisztusról szóló evangélium hirdetése, illetve hallgatása.

Amikor pedig ez az ige megszólal, akkor a Szentléleknek hatalmában áll még vesztes helyzetekben is gyarapodást és növekedést teremteni. Isten igéjének súlya és hatalma van. Maga a teremtés is a kimondott igével kezdődik (1Móz 1,3). A prófétai kijelentés úgy vall erről az ígéről, hogy az „nem tér vissza hozzám üresen, hanem véghezviszi, amit akarok, eléri célját, amiért küldtem.” (Ézs 55,11) Az apostoli tanúságtétel szerint „Isten igéje élő és ható, élesebb minden kétélű kardnál, és áthatol az elme és a lélek, az ízületek és a velők szétválásáig, és megítéli a szív gondolatait és szándékait.” (Zsid 4,12) Jézus szava gyógyító szó, akkor is, ha nem kerül fizikai kapcsolatba a beteggel (Mt 8,5–13; 15,21–28), vagy ha a látszat a gyógyulás ellen szól is (Lk 17,11–19). Az ige hallgatása olyan boldogság, amely túlszárnyalja a Krisztust világra hozó édesanya boldogságát is (Lk 11,28), az egyetlen, elvehetetlen jobbik rész, amire valóban szükség van (Lk 10,41–42). Az ige rejti magában az örök élet elnyerésének titkát (Lk 16,29–31). A Jézussal való közösség kulcsa sem egyéb, mint az ige hallgatása (Lk 8,21).

Lehetséges, hogy annak a XXI. századi egyháznak, amely szemlátomást a szociális tartalmúvá szegényített evangélium, a rendezvényszervezés, az intézményfejlesztés, a stratégiák és életpályamodellek, végső soron tehát önmaga menedzselésének a fogságában vergődik, elsősorban mégis arra volna szüksége, hogy felismerje és komolyan vegye az ősi igazságot, hogy tudniillik az Isten igéjének ereje, körülményeket formáló hatalma van?

Nemcsak a távoli múltban, hanem a jelenben is így van ez: a megmaradás – a létszámbeli megmaradás és az egyházként való megmaradás! – kulcsa nem más, mint a tisztán hirdetett evangélium, amely Luther szerint az egyház igazi kincse (vö. 62. tétel). Nincs más útja és esélye a XXI. századi egyháznak sem, mint emellett következetesen megmaradni. Ismét csak Luthert idézzük, ahogyan a többek között Budán is lelkeszi szolgálatot végző Conrad Cordatus megőrizte az asztal mellett elhangzott szavait: „Az evangéliumon semmit sem veszíthetünk, ezért tegyük fel rá mindenünket.”¹⁰

9 Bódi E. – Reuss A. ford. *Ágostai hitvallás...* (7. jz.), 23.

10 Márton L. ford. Csepregi Zoltán (szerk.): *Luther válogatott művei*. 8. köt. *Asztali beszélgetések*. Budapest, 2014, Luther Kiadó, 364. 3380b sz.

Mi haszna van Isten törvényének? 1. rész

1. Bevezetés

Egykor, amikor konfirmációra készültünk, *Konfirmációi káténk* egyik kérdése alapján megtanultuk, hogy „Isten törvénye megmutatja Isten akaratát, hogy mit kíván tőlem. Azután megmutatja engedetlenségemet, hogy mennyire nem fogadok szót neki. Végül megmutatja tehetlenségemet, hogy Isten akaratát a magam erejéből nem tudom megtenni. Ezért elveszett és megítélt ember vagyok.”¹ Ez alapján érthetővé vált, hogy Isten törvénye számunkra soha nem teljesíthető úgy, ahogyan azt Isten várja tőlünk. Reménytelen arra törekednünk, hogy a törvény megtartása által kedvesek legyünk Isten szemében. Bár megismerhetem belőle Isten akaratát, még gyönyörködhetem is benne, mégis a törvény mértéke alatt kárhozatra méltó az ember.

Ugyanakkor még mindig a konfirmációra készülve a *Konfirmációi káté* egy későbbi kérdésére ezt a választ tanultuk: „Hogyan él a Krisztusban hívő ember? A Krisztusban hívő ember cselekszi Isten akaratát.”² Konfirmandusként még nem, de teológusként már észrevehető egy feszültség az előző megállapítás és e mondat között. Hogyan cselekedném Isten akaratát, ha arra képtelen vagyok? Vagy az a tény, hogy keresztyén vagyok,

a törvény mértéke alatt kárhozatra méltó az ember.

már a törvény teljesítésére is képessé tesz? Akkor az előző meghatározás csak a hitetlenekre igaz? Vagy csak az nevezhető keresztyén embernek, aki képes Istennek a törvényben meghatározott akaratát cselekedni? Mert az bizonyos, hogy itt az Isten akaratát a törvényre vonatkozik, hiszen a káté következő két kérdése és válasza így hangzik: „Miért cselekszed Isten akaratát? Azért cselekszem Isten akaratát, mert parancsával kötelez rá.”³ És a másik: „Honnan ismerjük meg Istennek azt az akaratát, amely megszabja életünk rendjét? Istennek azt az akaratát, amely megszabja életünk rendjét, a Tízparancsolatból ismerjük meg.”⁴

A mai konfirmandusok is ugyanezeket az egymásnak ellentmondó kérdéseket és válaszokat tanulják a konfirmációjukra készülve. Sőt! Egész egyházunk gondolkodását áthatja ez az ellentmondás, mert ha énekeskönyvünk 433. énekét (*Ez a szent tízparancsolat...*) megkeressük, akkor azt látjuk, hogy ez az ének Luther feldolgozásában énekli meg a tízparancsolatot, s az ének fölött ez a cím áll: *Keresztyén élet*. Énekeskönyvünk tehát a *Konfirmációi káté* utóbbi válaszai alapján a cselekedhető törvény mellett foglal állást. A káté korábbi válasza alapján ugyanis ez az ének a bűnbánat témakörbe kellene, hogy tartozzon. Ugyanakkor viszont minden gyónás al-

1 *Konfirmációi káté*, 28. https://nyugat.lutheran.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=21&Itemid=520 (letöltve: 2020. május 25.).

2 *Konfirmációi káté* (1. jz.), 86.

3 *Konfirmációi káté* (1. jz.), 87.

4 *Konfirmációi káté* (1. jz.), 88.

kalmával elhangzik a tízparancsolat, mint gyónó tükör, amelybe belenézve azt látjuk, mennyire nem voltunk képesek Isten törvényének megtartására.

Miből fakadhat ez az ellentmondás? Összeférhet-e a két, egymásnak ellentmondó kijelentés? Vagy éppen teológiai gondolkodásunk romlásával állunk szemben? Azt is meg kellene vizsgálni, vajon nem valamely más egyház tanítása szűrődött-e át valamelyik kijelentésbe. Ágostai hitvallásunk értelmében, mely a tiszta tanítást teszi az egyház egyik mércéjévé – a másik mérce a szentségek helyes kiszolgáltatása –, ezekre a kérdésekre fontos megtalálnunk a válaszokat. A tiszta tanítás elszürkülése vagy hiánya ugyanis az egyház életét is rossz irányba viszi el, s (*ad absurdum*) veszélyeztetheti az egyház létét.

Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre választ kapjunk, meg kell vizsgálnunk először is azt, hogy mit mond a Szentírás, és benne az Úr Jézus, a levelekben pedig elsősorban Pál apostol – hiszen ő foglalkozott ezzel a kérdéssel a legbővebben – Isten törvényéről. Azután meg kell vizsgálnunk, hogy mit mond a lutheri teológia Isten törvényéről. És végül meg kell néznünk, hogy milyen hatások érték a lutheri teológiát a történelem során, amelyek esetleg hatással voltak ennek az ellentmondásnak a kialakulására.

2. A törvény a Szentírásban

2.1. Az Ószövetségben

Isten a törvényt ószövetségi népének nyilatkoztatta ki a Sínai-hegyen, melyben kijelentette, hogy mit parancsol népének, s megígérte, hogy ha a nép megtartja parancsait, akkor ő Istenük lesz, aki vezeti őket, gondoskodik róluk, megmenti a bajban és megáldja őket. Így Isten a törvényével kinyilatkoztatta, hogy aki a törvény útján jár, aki engedelmeskedik a törvénynek, annak az élete jó lesz, vagyis elkerülnek a bajok, betegségek, csapások, jólétben él, gazdag gyermekáldásban részesül, és hosszú életű lesz a földön. A törvény szerinti élet az, ami tetszik Istennek, s ami alapján Isten igaznak tartja az embert. A törvény tehát az Istennek az ember számára szóló életszabálya.

Ehhez az életszabályhoz Isten büntetést csatol, igaz, úgy, hogy egyúttal ígéretét is adja azoknak, akik megtartják törvényét. Ez a büntetés Mózes könyveiben több helyen is elhangzik: „én, az Úr, a te Istened, féltőn szerető Isten vagyok! Megbüntetem az atyák bűnéért a fiaikat is harmad- és negyedézig, ha gyűlölnék engem. De irgalmasan bánok ezeréig azokkal, akik szeretnek engem, és megtartják parancsolataimat.” (2Móz 20,5–6; vö. 2Móz 34,6–7; 4Móz 14,18; 5Móz 7,9–10).

A törvény tehát az Istennek az ember számára szóló életszabálya.

Az ószövetségi nép életében látjuk, mennyire nehéz volt megtartani Isten törvényét, milyen sokszor eltértek tőle, sőt, elfeledkeztek róla, s járták a maguk bálványimádó útját. Az ószövetségi nép életében látjuk azt is, hogy Isten

komoly büntetéseket szabott ki rájuk (például a rézkívó történetében, 4Móz 21,1–9), s a végén a babiloni fogságba küldte őket, mert törvényét nem tartották meg, nem a szerint éltek. Ugyanakkor látjuk az ószövetségi teológia nagy kérdését is: hogyan szenvedhetnek azok, akik jók (mint Jób), vagyis akik Isten törvénye szerint élnek?

2.2. Krisztusnál

Az Úr Jézus törvényt magyarázata rávilágít erre a kérdésre, s egyúttal a törvény elleni öszö-vetségi vétségek gyökerét is megmutatja: nem pusztán formailag, hanem szívvel, lélekkel, teljes énünkkel engedelmesen lehet csak Isten akaratának megfelelni, törvénye szerint élni. Érdemes egy pillantást vetnünk a hegyi beszéd ígéire. „Hallottátok, hogy megmondatott a régieknek: Ne ölj! Mert aki öl, méltó arra, hogy ítélkezzenek felette. Én pedig azt mondom nektek, hogy aki haragszik atyjafiára, méltó arra, hogy ítélkezzenek felette, aki pedig azt mondja atyjafiának: Ostoba! – méltó a főtörvényszéki eljárásra; aki pedig azt mondja: Bolond! – méltó a gyehenna tűzére. [...] Hallottátok, hogy megmondatott: Ne paráználkodj! Én pedig azt mondom nektek: aki kívánsággal tekint egy asszonyra, már paráznaságot követett el vele szívében.» (Mt 5,21–22.27–28). Vagyis Isten olyan mértékben igényt tart a törvény betartására, hogy nemcsak cselekedeteinknek, nemcsak szavainknak, hanem indulatainknak, érzéseinknek, gondolatainknak is a törvény szerint kellene „működnie”. De vajon lehetséges-e ez? Van-e ember a világon, aki még soha nem érzett haragot egy másik ember iránt, vagy aki még soha nem kívánt meg egy nem hozzá tartozó férfit vagy nőt? A kérdés költői, mert Jézus szavaiból világossá válik, hogy egyetlen ember sem képes megtartani úgy Isten törvényét, ahogyan azt ő parancsolta nekünk.

A törvény tehát megmutatja Isten akaratát, de egyúttal megmutatja azt is, hogy képtelenek vagyunk akarata teljesítésére. Méltók vagyunk tehát arra, hogy Isten megbüntessen, hiszen a törvény szerint bűnösök vagyunk.

Ismernünk kell, tanulnunk kell a törvényt, de a törvényre alapozott élet csak a pusztulásba vezet, mert a bennünk lévő bűn mindig csak a törvénnyel ellenséges akaratot, szándékot, cselekedetet teljesít.

A törvény büntető hatalmának jele az Úr Jézus kereszthalála is. Azzal, hogy Jézus Isten Fiának vallotta magát, (Mt 26,63–66; Mk 14,61–64) bűnt követett el, mert ez istenkáromlás – mondja ki a törvény. Így büntetése csak a halál lehet (3Móz 24,16). A két gonosztevő, akik között megfeszítették Jézust, ugyanezt demonstrálja: bűnősként a bűnösök között. Jézus tehát Isten törvénye alapján lett kereszthalálra ítélve. S ha a törvény őrá lesújtott, akkor minden bűnösre le fog sújtani, megítéli, megbünteti. Ez minden ember életének realitása. S a törvény nem tud ennél többet mondani sem Krisztusról, sem az emberről, sem a bűnről, sem az életről.

Isten kegyelmes akarat, az evangélium mutat többet a törvénytől. Megmutatja, hogy Jézus valóban az Isten Fia volt. Megmutatja, hogy Isten Fiaként a törvény alá rendelte magát, hogy az ember bűnös létét magára vegye és meghaljon helyette a kereszten. Megmutatja, hogy így szabadította meg az Isten az embert a bűnből, a halálból, a sátán hatalmából. Megmutatja, hogy Krisztus szava a kereszten teljesebben be: „Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy érvénytelenné tegyem a törvényt vagy a próféták tanítását. Nem azért jöttem, hogy érvénytelenné tegyem, hanem hogy betöltsen azokat. Mert bizony mondom néktek, hogy amíg az ég és a föld

indulatainknak *érzéseinknek, gondolatainknak is a törvény szerint kellene „működnie”.*

el nem múlik, egy ióta vagy egy vessző sem vész el a törvényből, míg minden be nem teljesedik.«” (Mt 5,17–18).

Krisztusban tehát beteljesedett a törvény. Érvénye megmarad, mert el nem töröltetett, de Krisztusban céljához ért.

2.3. Pál apostolnál

Pál farizeusi neveltetéséből fakadóan damaszkuszi elhívása után át kellett, hogy gondolja, amit a törvényről addig vallott, s az evangélium ismeretében kellett, hogy a törvény szerepét,

helyét a teológiában meghatározza. Amikor a rómaiaknak írta levelét, benne éppen teológiai gondolkodását mutatja be a személyesen még ismeretlen gyülekezetnek. Ugyanakkor fellép-

Krisztusban tehát beteljesedett a törvény.

tek olyan tévtanítók Pál korában, akik azzal zavarták meg a gyülekezetet, hogy hirdették: a törvényt a keresztyéneknek is ugyanúgy meg kell tartani, mint a zsidóságnak. Elsősorban a férfiak körülméltetését szorgalmazták, mint ami a legkifejezőbb jele az ó szövetségnek és a törvény erejének. Pál galatákhöz írott levele éppen ellenük született meg. Így e két levél tartalmazza legrészletesebben Pál apostolnak a törvényről szóló teológiáját. Mit mondhatunk ezek alapján Pál törvényteológiájáról?

Pál kiterjeszti a törvény hatását minden emberre. Vagyis nemcsak a zsidó népet kötelezi Isten törvénye, hanem a pogányokat is, mert nekik ugyan nem nyilatkoztatta ki Isten akaratát, de szívükbe írta be. Így ők is tudnak arról, amit az Isten parancsol nekik. „Mert amikor a pogányok, akik nem ismerik a törvényt, természetes eszük szerint cselekszik azt, amit a törvény követel, akkor ezek a törvény nélküliek önmaguknak szabnak törvényt. Ezzel azt bizonyítják, hogy a törvény cselekedete be van írva a szívükbe.” (Róm 2,14–15) Ez tehát azt jelenti,

Pál kiterjeszti a törvény hatását minden emberre.

hogy minden ember tud az Isten törvényéről, és a törvény alapján tudja, hogy mit kíván tőle az Isten, mit kell(ene) tennie, mi tetsző Istennek.

De a törvény alapján az is kiderül minden emberről, hogy „[n]incsen igaz [...] egy sem” (Róm 3,10) – mondja Pál, vagyis egyetlen ember sem képes Isten törvényének megtartására, teljesítésére, a törvény szerinti életre. Pálnak ez a gondolata teljes egészében összevág Krisztusnak a hegyi beszédben elmondott szavaival. Ha pedig nincsen igaz ember egy sem, akkor a törvény minden embert elítél kivétel nélkül. Isten büntetését, ítéletét érdemeljük valamennyien: „a törvény cselekedeteiből nem fog megigazulni egyetlen halandó sem öelötte. Hiszen a törvényből csak a bűn felismerése adódik.” (Róm 3,20) Így a törvény amellett, hogy megismerteti Isten akaratát, egyúttal rámutat az ember tehetetlenségére, arra, hogy bűnös, s ezért nem tud Isten akarata szerint élni. Elveszett és megítélt ember.

Van-e a törvénynek az evangélium felől megismerhető igazsága? Pál szerint van, mert azt mondja: „a törvény végcélja Krisztus, minden hívő megigazulására” (Róm 10,4), és „a törvény

nevelőnk volt Krisztusig, hogy hit által igazuljunk meg.” (Gal 3,24) Ezzel egyúttal Pál is megvallja, hogy Krisztus betöltötte a törvényt, és Krisztusban célhoz ér a törvény minden szándéka, másrésztől viszont arra is utal, hogy Krisztus óta már nem az ó szövetségnek, hanem az új szövetségnek az idejét éljük. Ez igaz történetileg, hiszen pünkösöd óta Istennek van egy újszövetségi népe, az egyház, de igaz az egyes ember életében is: mielőtt Krisztus-hitre jut egy ember, addig a törvény uralma alatt van,

a törvény *amellett, hogy megismerteti Isten akaratát, egyúttal rámutat az ember tehetetlenségére,*

s a törvény minduntalan rámutat arra, milyen bűnös, mennyire tehetetlen és elveszett, ugyanakkor lökdösi, taszítja, noszogatja az embert, hogy forduljon bűnbánattal a kegyelem Istenéhez. A törvény tud olyan állapotot teremteni az emberben, mely Krisztus kegyelmének meghallására nyitottá válik, az ige hallgatása pedig hitet teremt a szívében. (Ennek példáját Luthernél jól ismerjük, de erre még később kitérünk.)

S most fel kell tennünk azt a kérdést, hogy Pál teológiai gondolkodásában van-e a törvénynek a keresztyénekre vonatkozó tartalma? Pál többször hangsúlyozza, hogy aki Krisztus-hitben él, arra a törvény már nem vonatkozik. Az az ember már a Szentlélek vezetése alatt él. Neki a Szentlélek mondja meg, mit tegyen, hogyan éljen, mi a krisztusi. „[T]estvéreim, meghaltatok a törvény számára a Krisztus teste által, s ezért másé vagytok: azé, aki feltámadt a halottak közül, hogy gyümölcsöt teremjünk Istennek.” (Róm 7,4) „[M]eghaltam a törvény által a törvénynek, hogy Istennek éljek.” (Gal 2,19) Most azonban, miután meghaltunk annak a számára, ami fogva tartott minket, megszabadultunk a törvénytől, úgyhogy az új életben a Lélek szerint szolgálunk, nem pedig az Írás betűje szerint, mint a régieben.” (Róm 7,6) „[S]egít a Lélek is a mi erőtlenségünkön.” (Róm 8,26)

Ezekből az idézetekből világosan látható tehát, hogy Pál szerint a Krisztus-tanítvány a Lélek által él, a törvény hatalmából megszabadult, a törvény nem érvényes rá. A Krisztus-tanítvány minden cselekedete Lélek által történik, a Lélek vezetése alatt. Pál a galatáknak írt levelében fel is sorolja a Lélek gyümölcsseit (Gal 5,22–23).

Ugyanakkor Pál arról is ír, milyen háború zajlik az ember lelkében, mert a Krisztus-tanítvány életében is megmarad a bűn, s így a benne lévő bűnös ember és a Lélek által élő új ember folyton küzdelemben van egymással. „Azt a törvényt találok tehát magamban, hogy – miközben a jót akarom tenni – csak a rosszat tudom cselekedni.” (Róm 7,21) Ez pedig arra mutat, hogy a keresztyén ember életében mégiscsak szükség van Isten törvényére, hogy a benne levő bűnre rámutasson és Krisztushoz űzzön. „Én nyomorult ember! Ki szabadít meg ebből a halálra ítélt testből? Hála az Istennek, a mi Urunk Jézus Krisztus!” (Róm 7,24–25)

A törvény szerepe tehát a Krisztus-tanítvány életében is ugyanaz, mint minden ember életében: rámutat bűneire, vádolja őt, és felismerteti vele tehetetlenségét. Az újjászületett ember új életében azonban a Lélek irányít, s a Lélek által cselekszi a hit jó cselekedeteit. Arra a kérdésre tehát, hogy van-e Isten törvényének olyan tartalma, ami csak a keresztyénekre vonatkozik, Pál törvényteológiája alapján nem mondhatunk igent.

Többféle olvasat

Anna-Maija Viljanen-Pihkala: Unkarin yhteiskunnallisen ja kirkkopoliittisen tilanteen vaikutus suomalais–unkarilaisiin luterilaisiin yhteyksiin 1956–1958. [A magyar társadalmi és egyházpolitikai helyzet hatása a finn–magyar evangélikus kapcsolatokra 1956–1958 között] Helsinki, 2019, Suomen kirkkohistoriallinen seura, 432 o. /Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia, 238./

Anna-Maija Viljanen-Pihkala nem kezdő a finn–magyar egyházi kapcsolatok terén. Harmadik generációs lelkészösztöndíjasként egyháztörténeti témájú szakdolgozatában (2001) az 1957 és 1965 közti időszakban vizsgálta a két egyház közti kapcsolatokat, magyar szakos szakdolgozatában (2005) 1931–1956-ig dolgozta fel nagyapja, Paavo Viljanen magyar kapcsolatait. Doktori munkájában most a közbeeső időszakot vette górcső alá.

A 2019 májusában megvédett és ugyanebben az évben a Finn Egyháztörténeti Társaság sorozatában napvilágot látott terjedelmes mű valójában egy hatalmas mozaik. A sokéves, szívós kutatómunka eredményeként megannyi apró részlet tárul elénk. A családi archívumban található személyes levelezés kincsei, magyar, finn és svájci egyházi és állami levéltári források, valamint a két ország egyházi sajtója és a Magyar Rádió finn nyelvű adásainak részletekbe menő párhuzamos feldolgozása az az alap, amelyre a szerző építi dolgozatát. Egy-egy adatot, személyes történetet minden irányból igyekszik megvilágítani: hogyan írt róla az érintett és barátai vagy éppen az egyházvezetés, hogyan kommentálta az eseményt az *Evangélikus Élet*, az „általános” evangélikus profilú *Kotimaa* és az egyes ébredési mozgalmakhoz

A sokéves szívós kutatómunka eredményeként megannyi apró részlet tárul elénk.

köthető finn egyházi lapok, milyen megjegyzéseket fűztek ehhez az ügynökjelentések és az ÁEH iratai (érdekes adat, hogy a finn államvédelem archívumában nem található a témára vonatkozó iratanyag). Ez a részletgazdagság első ránézésre elvakít – egy lépéssel hátrébb kell lépnünk, hogy kirajzolódjék az összkép.

A szerző a finn olvasót szem előtt tartva általános és egyháztörténeti forrásművek felhasználásával alapvető információkat is közöl a magyarországi események és a hidegháborús politika alakulásáról – ezekre nem térek ki recenziómban.

egy lépéssel hátrébb kell lépnünk, hogy kirajzolódjék az összkép.

Meglepő ugyanakkor, hogy a közölt információhalmaz mennyiségéhez képest kevés az önálló értékelés, többségben vannak az óvatos

megfogalmazások. „Koren vélhetőleg tudhatott arról, hogy...” A magyar olvasó természetesen fejben kiegészíti az ehhez hasonló mondatokat háttérismereteivel.

A szerző saját megállapítása szerint dialógust szeretne folytatni Böröcz Enikő *Egyházfő viharban és árnyékban* című könyvével,¹ mely „számos ismétlést és hagiográfiai elemet tartalmaz, így nem minden szempontból felel meg a kritikai történettudomány elvárásainak” (29)² – e dialógus értékelését nem érzem feladatomnak.

Kapcsolatépítés és kölcsönös látogatások

A szerző három vonulatot különböztet meg a két egyház közti kapcsolattartásban:

– a rokonságesszméből táplálkozó és az 1927-ben indult ösztöndíjascerére épülő, érzelmileg telített kapcsolatokat;

– a különböző kegyességi (finn oldalról: ébredési) irányzatok és ezeket képviselő egyesületek szerepét;

illetve a fentiekől meglepően élesen elhatárolt

– hivatalos (értsd: az egyházvezetés által szervezett) egyházi kapcsolatokat.

Természetes megállapítás, hogy (legkésőbb) Káldy Zoltán püspökségétől fogva ez utóbbi vonal került túlsúlyba az előzők figyelmen kívül hagyása mellett, azonban a második és a harmadik típus kategorikus elválasztása inkább finn oldalról tűnik indokolhatónak. Paavo Viljanen és Csepregi Béla erős kötődése a laestadiánus ébredés régi ágához, illetve a Túröczy Zoltán nevével fémjelzett hazai evangelizációs mozgalom szoros összefüggése a finn felébredtekkel (*heränneet*) köztudomású tény, de ismereteim szerint egyházunkban nem ezek a szempontok voltak meghatározóak a külkapcsolatok területén.

A személyes barátságon alapuló meghívások útközben félhivatalossá válását jól példázza Paavo Viljanen 1957. március 10-i levele a finn érsekhez: „Noha magánszemély vagyok, [magyarországi utam során] valamilyen módon úgyis a finn egyházat kell képviselnem, mindenféle felhatalmazás és reális lehetőségek nélkül, ezért úgy tartom helyesnek, hogy tájékoztassam utamról a finnországi egyház fejét, Önt, Érsek Úr”. (190)

A belpolitikailag izgalmas időszakra eső utazás során Viljanen számtalan prédikációt tartott becslés szerint 17 000 igehallgatónak, nyolc LMK-ülésten vett részt, 33 lelkészcsaládot látogatott meg és összességében mintegy 280 lelkéssel találkozott az akkor aktív 400-ból. Látogatást tett mindkét püspöknél és az ÁEH vezetőjénél, Horváth Jánosnál. – Milyen lett volna a program, ha a látogatás hivatalos? – kérdezheti magában derülten az olvasó.

A doktori dolgozat egyik legérdekesebb kompilációja az a négy táblázat, amely finn lelkészeknek a kutatott időszakra eső magyarországi látogatásait osztályozza a következő – különböző forrásokból vett – kategóriák alapján: a meglátogatott lelkész rendelkezett-e finn kapcsolattal,

három vonulatot különböztet meg a két egyház közti kapcsolattartásban:

1 Böröcz Enikő: *Egyházfő viharban és árnyékban. Ordass Lajos evangélikus hitvalló püspöki szolgálata (1945–1958)*. 1. köt. Budapest, 2012, Luther Kiadó.

2 Az idézeteket saját fordításban közlöm.

alírta-e a nagybaráti nyilatkozatot, kötődött-e az evangelizációs mozgalomhoz, Ordass-párti, illetve az ÁEH értékelése szerint haladó, reakciós vagy semleges személy volt-e.

Paavo Viljanen gyülekezeti látogatásai 1957-ben (196)

<i>Gyülekezet</i>	<i>Lelkész</i>	<i>Finn kapcsolat</i>	<i>Nagybaráti aláíró</i>	<i>Evangelizációs kötődés</i>	<i>Ordass-párti</i>	<i>ÁEH-besorolás</i>		
						<i>haladó</i>	<i>reakciós</i>	<i>semleges</i>
Sárszentlőrinc, Uzd	Csepregi Béla	X	X	X			X	
Györköny	Takó István							X
Pécs	Káldy Zoltán			X				
Budapest-Deák tér	Keken András				X		X	
Alberti	Roszík Mihály	(X)		X			X	
Nyáregyháza	Lupták Gyula	X	X	X	X		X	
Gyula	Benkő István	X					X	
Békéscsaba	Dedinszky Gyula	X			X			X
Nyíregyháza	Joób Olivér	X		X			X	
Nagysimonyi, Nagysitke	Tekus Ottó	(X)	(X)	X			X	
Győr	Túróczy Zoltán	X	(X)	X				
Győr-Nádorváros	Kovács Géza		X				X	
Celldömölk, Tokorcs, Kemenessömjén, Mersevát, Kemenesmihályfa	Józsa Márton		X	X			X	
Sopron	Beyer Pál	X					X	
Nagyveleg	Kajos János	(Észtország)	X	X			X	
Nagytarcsa	Győri János	X	X	X			X	
Fót	Zászkaliczky Pál	X	X	X	X		X	
Budapest-Budahegyvidék	Danhauser László	X	X	X	X		X	

Támogatások sokszínű formában

Viljanen-Pihkala mindkét oldal megvalósult (és kútba esett) egyházi látogatásai mellett a finn és közös LVSZ-segélyakciók folyamatát is részletesen dokumentálja. Az 1956-hoz köthető nagyszabású gyűjtések és az északi összefogással létrehozott bécsi menedékház mellett a lelkészsaládoknak eljuttatott csomagok, teológiai szakirodalom, diakóniai intézmények ellátmánya, gépkocsi, orgona céljára szánt adomány, főként pedig nagy mennyiségű papír formájában érkezett hozzánk finn támogatás.

Az adományok tevőlegesen eljuttatása sokszor regényes helyzeteket szült. Így például az 1957-ben postázott 48 kg finn és német nyelvű teológiai irodalom többszörös ellenőrzés után a következő indoklással kapta meg a vámmentességet: egy Werner Söderström [finn könyvkiadó] nevű fiktív személy vonatútja során vesztette el ezeket a könyveket Magyarországon. Mivel nem tudta magával vinni, ezúton az Evangélikus Teológiai Akadémia könyvtárának ajándékozza őket.

a finn és közös LVSZ-segélyakciók folyamatát is részletesen dokumentálja.

A Kotimaa lap két tűz között

Az események nyilvános értékelése szempontjából központi szerepet játszik a *Kotimaa* című egyházi lap, mely a finnül tudó magyar lelkészeknek is fontos hírforrása volt. A tárgyalt időszakban feltűnő gyakorisággal közöltek a magyar egyházi helyzettel, Ordass Lajos és Túróczy Zoltán püspök személyével kapcsolatos napi híreket, jegyzeteket, vezércikkeket.

Finnország politikai helyzetének alakulásával párhuzamosan azonban az egyházi lapok is egyre óvatosabb hangot ütöttek meg. Az 1956-os forradalomról például négy finn egyházi lap is rendszeresen cikkezett, és elítélte az intervenciót – úgy, hogy a Szovjetunió neve egyszer sem szerepelt leírva.

1957 novemberében a lap közölte olvasóival, hogy Vető Lajos lett a Magyarországi Evangélikus Egyház hírszolgálatának vezetője – ezzel a kommentárral: „Megjegyezzük, hogy a nevezett hírszolgálat kiadója eddig Ordass volt.”

(282) 1958 januárjában lehozták az evangélikus egyház és a magyar állam közti megállapodás teljes szövegét, és részletesen beszámoltak az északi egyházvezetőknek Ordass Lajos ügyében az ÁEH vezetőjének küldött nyilatkozatairól.

az egyházi lapok is egyre óvatosabb hangot ütöttek meg.

A lap Ordass- és Túróczy-párti kiállása nem minden lelkész tetszését nyerte el. Martti Voipio 1936–37-es soproni lelkészösztöndíjas 1958 januárjában Koren Emilnek írott levelében így panaszkodott: „Rendszeresen kapom az Evangélikus Életet, és abból látom, hogy hogyan állnak a dolgok. A *Kotimaa* sajnos mindent a maga, ti. a maga genfi szemével néz.” (288) Benkő István 1936–37-es finnországi ösztöndíjas ugyanakkor szintén 1958 márciusában dicsérőleg írt a lapról: „Ez a hírszolgálat [ti. a *Kotimaa*] egyáltalán nem éles hangú. Tényszerű, valós és óvatos. Nem túloz. Ilyen külföldi híreket mi egyébként csak ritkán hallunk a rádióban”. (306)

1958 júniusában főszerkesztőváltás történt: a lap élére újonnan került Aarre Lauha már nem kommentálta vezércikk szintjén Ordass félreállítását – amely tény egyébként intenzív figyelmet keltett Finnországban, például az 1959-es *Egyházi naptár* két ízben is kitért rá. A *Kotimaa* és a *Sana* cikkeiről a magyar hatóságok Koren Emil és Várady Lajos útján rendszeres összefoglalót

a magyar hatóságok Ordass félreállítása idején tudatosan tartották vissza a finn egyházi lapokat.

kaptak. 1958. július 15-én Benkő így kommentálta Yrjö Knuutilának a tényt, hogy már néhány hete nem érkezett meg a *Kotimaa*: „Én tudom, mi ennek a kihagyásnak az oka, biztosan te is”. (332) Knuutila néhány hónappal később így írt Túróczynak: „A finn egyház híreit Zolti bácsi bi-

zonyára ismeri az újságokból. Hallom, hogy megint járnak! Benkő egy bizonyos időszakban 3–4 hétig nem kapta meg őket. Jó, hogy újra jár a posta!” (332) Arra következtettek tehát, hogy a magyar hatóságok Ordass félreállítása idején tudatosan tartották vissza a finn egyházi lapokat.

A püspökutódlással kapcsolatban a *Kotimaa* 1958 júliusában Koren Emil, Szabó József és Pálffy Miklós nevét emlegette. Káldy Zoltán személyére nem gondoltak, noha pécsi lelkészként, evangelizációs igehirdetőként sokak előtt ismert volt. Szeptember 12-én a lap még Korent tartotta befutó jelöltnek. Szeptember 23-án így jellemezték Káldyt: „nem vett részt semmilyen politikai tevékenységben, hanem teljesen egyházi munkájának szentelte magát. Ahhoz az ébredési mozgalomhoz tartozik, amelynek vezetője korábban Túróczy püspök volt. [...] Úgy tűnik, Káldy esperes püspökjelöltté választása teljesen egyházi vonalon, állami beavatkozás nélkül történt”. (330)

Káldy beiktatásáról több mint egy hónap késedelemmel tudósított az újság. „A templom tele volt, csak egy ember hiányzott: a tisztséget korábban betöltő Ordass Lajos püspök”, írták. (346) Majd ugyanebben a számban szemlézték a Molnár Rudolf és felesége által lefordított prédikációs kötetet, amely az elmúlt két év magyar igehirdetéseiből válogatott. A válogatás szerzői Ordass Lajos (10 db), Túróczy Zoltán (7), Danhauser László, Deák János (2), Keken András, Scholz László (2), Schulek Tibor (2) és Szabó József (2). A névsor magáért beszél. A „Pécsi” fedőnevű ügynök, azaz Káldy maga (nyilván Koren fordítása alapján) egy későbbi jelentésében maga is elmarasztalóan elemzi a híradást és az igehirdetés-válogatást.

A dolgozat a Káldy-korszak kezdetével zárul. A hosszú kutatómunka gyors lezárását jelző nyelvi hibák sokasága mellett és ezek ellenére igazán tartalmas olvasmány, amelynek jól megválogatott részei akár magyar fordításban is napvilágot láthatnának.

Utóirat

A dolgozat olvasása közben került kezembe egy 1959-es családi levelezés, amely nagyapám, Jouko Karanko (1934–35-ös soproni ösztöndíjas) és nagyanyám, Hilikka Karanko magyarországi látogatásáról tudósít. Az utazás az 1956-hoz kapcsolódó LVSZ-támogatások felhasználásának ellenőrzését célozta. A hat otthon maradt gyermeknek címzett levelek néhány mondatával hadd szőjem tovább a történelem fonalát.

Július 14. „Hétfő reggel telefonált a másik magyarországi evangélikus püspök, Káldy (nőtlen, jóképű, 35–40 év közötti!) és meghívott minket a margitszigeti kertvendéglőbe. [...] Jövő vasárnap apa prédikál, és ugyanaznap lelkész-szé szentelik Zászkaliczky Pál fiát. Apa 25 évvel ezelőtt itt volt a másik Pál avatásán, vagyis a történelem ismétli magát.”

Július 20. „Este hatkor kezdődött az itteni legnagyobb evangélikus templomban a lelkészavató. [...] Az egész ünnepség annyira megragadó volt, hogy akár azt is írhatnám: az evangélikus-ság központja nem Finnország, hanem Magyarország. Nekünk persze túl könnyű dolgunk van, és ezért elkényelmesedtünk.”

Augusztus 3. „Ma este egy Finnországban járt lelkész [Sztehlo Gábor] az otthonában búcsúestet rendez nekünk. Ő itt a legjobb barátunk és a leginkább ő szeretne eljutni Finnországba, hogy lássa, hova fejlődött a diakóniai munka azóta, mióta legutóbb nálunk járt. Nagyon nehéz sorson ment keresztül.”

Augusztus 10., Bern „Az az egy óra a hegyeshalmi határon olyan izgalmas volt, hogy több napig nem is volt erőm másra gondolni. Most leírom ezt, hogy már nem kell félni a cenzúrától. Valószínűleg minden, Magyarországról küldött levelünket lefényképezték, úgyhogy óvatosan kellett írnom. Az egyház autójával érkeztünk Győrbe, és éjjel kettőig voltunk Túróczyánál. Aztán T. bácsi kikísért az állomásra az összes tilos holminkkal együtt: könyvek, kolbász a menekülteknek, magnószalagra vett üdvözlések stb.

[...] A vonat hirtelen megindult, és kisvártatva megjelentek a kedves osztrák katonák, de csak az útlevelet kérték. Magyar fülketársunk hisztérikusan azt mondogatta: Nem kutattak át minket. Miért, miért? [...] Onnan Genfbe mentünk, ahol apa leadta úti jelentését. Ott a szövetség vendégei voltunk.”

A családi emlékezet egy rejtélyt is őriz ezzel az utazással kapcsolatban. Budai barátaik Dunához közeli otthonában egyszer csak megjelent egy számukra ismeretlen személy, aki egy rejtékajtó mögött elzárkózva élt a lakásban. Amikor megtudta, hogy megbízható finn barátok vannak jelen, nem tudott ellenállni a kísértésnek, és egy baráti beszélgetés erejéig előjött rejtékéből. A levelezésben szerepel Dr. Lavotháék³ címe: Hattyú utca 3/b. Vajon ez lehetett az a bizonyos lakás?

A dolgozat a Káldy-korszak kezdetével zárul.

Most leírom ezt, hogy már nem kell félni a cenzúrától.

3 Lavotha Ödön (1914–1972) nyelvész 1959-től a helsinki egyetem magyar lektora, 1962-ben a család Svédországba települt.

Summary

God's word is the compass in our lives, which always points toward Jesus Christ. He is with us in joy and sorrow – preaches **Kitti Németh** in the first writing in this issue in the *Sermons* column.

In the year of the holy communion we made an *interview* with the Lutheran-Catholic couple, **Gergely Pröhle** and **Noémi Korányi**. We were curious how they think about the holy communion, how they live with it and whether they can take the communion together in their family.

In our *Studies* our Readers will find an up to date topic. From the writing of **József Tubán** we get to know what the theological reasons are against taking the holy communion at home, among the family, online, and why it is only possible with a pastor and within the community of the congregation.

Following this we bring a study based on the verses 6,1-7 from Acts titled *Conflict settled by God's word*. The study shows how the conflicts were solved in the first congregation.

Differentiating between the law and the good news plays an important part in Luther's theology. In our next study marks the *theological role of the law* in the Bible. This will be followed by the second part dealing with the same topic in Luther's theology.

Finally **Kinga Marjatta Pap** presents a dissertation which deals with *the Finnish-Hungarian relationships from 1956 to 1958*. This was the time when our church was lead by Lajos Ordass. The presentation offers valuable pieces of information to our Readers.

We wish you a blessed reading time.

Zusammenfassung

Das Wort Gottes ist der Kompass in unserem Leben, der immer auf Jesus Christus hinweist. Er ist mit uns in aller Not und Freude – **Kitti Németh** kündigt im ersten Schreiben unserer Ausgabe, in der *Predigt*, an.

Anlässlich des Jahres des Abendmahls haben wir das Ehepaar **Gergely Pröhle** und **Noémi Korányi** *interviewt*, das in einer lutherisch-römisch-katholischen Mischehe lebt. Wir haben danach gefragt, wie sie über das Abendmahl denken, wie sie es erleben, und ob zusammen in ihrer Familie das Abendmahl feiern können.

In unseren Studien können unsere Leser zuerst über ein aktuelles Thema lesen. Die Schrift von **József Tubán** enthüllt die theologischen Gründe, warum das *Abendmahl* nicht zu Hause, in der Familie (sog. „online“), sondern nur in Gegenwart des Pfarrers in der Gemeinschaft einer Kirchengemeinde gefeiert werden kann.

Dann veröffentlichen wir auch aus der Feder von **József Tubán** eine Wortstudie mit dem Titel *Ein durch das Wort gelöste Konflikt*. Die Studie, basierend auf Apg 6,1–7, zeigt, wie das aufgekommene Problem in der ersten Gemeinde gelöst wurde.

In Luthers Theologie spielt die Unterscheidung zwischen Gesetz und Evangelium eine wichtige Rolle. In unserer nächsten Studie klärt **Dorottya Isó** *die theologische Rolle und den Platz des Gesetzes* in der Heiligen Schrift, und dann im zweiten Teil, der voraussichtlich im September erscheinen wird, in der lutherischen Theologie.

Schließlich präsentiert **Kinga Marjatta Pap** eine finnische Dissertation. Die Dissertation befasst sich mit den *finnisch-ungarischen Beziehungen* zwischen 1956 und 1958. Also mit der Zeit, als Lajos Ordass unsere Kirche geleitet hat. Unsere Leser können interessante Informationen aus der Buchpräsentation erhalten.

Wir wünschen Ihnen eine gesegnete Lektüre zu unserer Zeitschrift!

E számunk szerzői

Isó Dorottya lelkész – Veszprém

Korányi Noémi angol tanár, bölcész – Budapest

Németh Kitti lelkész – Boba

Pap Kinga Marjatta püspöki tanácsos – Budapest

Prőhle Gergely országos felügyelő – Budapest

Tubán József lelkész – Csorna

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,-
Ordass L.:	Vádirat (korrajz)	50,-
Ordass L.:	Jó hír a szenvedőknek (igehirdetések, 1956–57)	700,-
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
Ordass L.:	Útravaló	2500,-
Ordass L.:	A keresztfa tövében (új kiadás)	1100,-
Giertz Bo-Ordass:	Hitből élünk	600,-
Terray L.:	Nem tehetett mást (Ordass püspök életútja - új kiadás)	1100,-
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet!	250,-
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy (írásmagyarázat)	300,-
Scholz L.:	Elveszett és megtaláltatott (a tékozló fiúról)	150,-
Sólyom J.:	Hiszem-tudom (bevezetés az egyház tanításába)	400,-
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
Virág J.:	Dr. Luther Márton önmagáról (6. kiadás)	1400,-
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,-
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát	450,-
Maróthy J.:	Szegények szíve (novellák)	700,-
Rőzse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,-
Boleratzky L.:	Evangélikus egyházjog (I-II. kötet)	1700,-
Kaj Munk:	Három dráma	600,-
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből (egy lelkész élete a Gulágon)	1400,-
Ittész J.:	Az evangélium hullámhosszán (meditációk)	500,-
Kapi B.:	Isten hárfása (Gerhardt Pál életregénye)	1400,-
Gémes István:	Fellebbentett fátyol (igehirdetések)	1250,-
Gémes István:	... „saját kezemmel írom: Pál”	1400,-
Joób Olivér:	Ünnep – hetven áhítat egy évre	1400,-
Joób Olivér:	Válasz	1600,-
Hallgrímur Pétursson:	Passió-énekek	1900,-

A **keresztény igazság** egy szám ára 880 Ft, az éves előfizetés 3500 Ft, külföldre 7000 Ft.

Folyóiratunk megrendelhető: Ordass Lajos Alapítvány, 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Könyveink postai szállítását vállalja:

a Huszár Gál könyvesbolt (1054 Budapest, Deák tér 4.) Telefon: 20 314 2632 (egyházi flottás)

Tartalmi összesítő

Isten ígéje az iránytű életünkben, mely mindig Jézus Krisztusra mutat. Ő velünk van minden bajban és örömben – hirdeti **Németh Kitti** számunk legelső írásában, az *igehirdetésben*.

Az úrvacsora éve alkalmából *interjút* készítettünk **Pröhle Gergely** és **Korányi Noémi** evangélikus-római katolikus vegyesházasságban élő házaspárral. Kíváncsiak voltunk, hogyan gondolkodnak az úrvacsoráról, hogyan élik meg és tudják-e közösen venni családjukban az úrvacsorát.

Tanulmányaink között először aktuális témáról olvashatnak Olvasóink. **Tubán József** írásából kiderül, hogy mik a teológiai indokai annak, hogy az *úrvacsora* nem gyakorolható otthon, a családban, (ún. online), hanem csak a lelkész jelenlétében a gyülekezet közösségében.

Ezután, szintén **Tubán József** tollából, egy *igetanulmányt* közlünk *Az ige által elrendezett konfliktus* címmel. A tanulmány az ApCsel 6,1–7 alapján bemutatja, hogy az első gyülekezetben milyen szempontok szerint oldották meg a felmerült problémát.

Luther teológiájában fontos szerepet játszik a törvény és az evangélium megkülönböztetése. Következő tanulmányunkban **Isó Dorottya** a *törvény teológiai szerepét és helyét* tisztázza a Szentírásban, majd a második részben – melynek megjelenése szeptemberre várható – a lutheri teológiában.

Végül egy finn nyelvű disszertációt mutat be **Pap Kinga Marjatta**. A disszertáció az *1956-58 közötti finn-magyar kapcsolatokkal* foglalkozik. Azzal az időszakkal tehát, amikor Ordass Lajos vezette egyházunkat. A könyvbemutatóból érdekes információkhoz juthatnak Olvasóink.

Áldásos olvasást kívánunk folyóiratunkhoz!